KISKŐRÖS MÚLTJÁBÓL

A kiskőrösi történetírás hivatalos lapja — Várostörténeti folyóirat — Megjelenik kéthavonta — ISSN 2676-8461

Előfizetési árak:
Szabadon hozzáférhető
www.psvkkiskoros.hu

Felelős szerkesztő: **Turán István**
Felelős kiadó: **Turán Istvánné**
Kiadja: **Petőfi Sándor Városi Könyvtár**
6200 Kiskőrös, Petőfi tér 4/b

A lap szellemi részét illető közlemények
a szerkesztőséghez küldendők:
konyvtar@psvkkiskoros.hu

A tartalomból: *Fodor Tamás – A keceli képviselő esete Bismarckkal, avagy Ábrányi Emil költő rövidre sikeredett politikai karrierje; Bella Tibor Zoltán – Menekültek Kiskőrösön az első világháborút követően (Harmadik rész); Fodor Tamás – Egy sportvezető, akit háromszor választottak képviselőnek Kiskőrösön - Krasznay Ferenc felemelkedése és tragédiája (Második rész); Bella Tibor Zoltán – A kiskőrösi népművelési bizottság működése az 1933-34-es tanévben; Lapszemle – Miről írt a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?*

A keceli képviselő esete Bismarckkal

avagy

Ábrányi Emil költő rövidre sikeredett politikai karrierje

Amikor 1892-ben a keceli körzet alig két hónapja megválasztott képviselője, Eötvös Géza főbe lőtte magát, Mikszáth Kálmán egy szellemes tárcában elmélkedik el az „elátkozott körzet”-ről, amelynek előbb meghal a képviselője, Földváry Gábor, majd utóda,

Ábrányi Emil költő (1850-1920), keceli képviselő (Internet)

Ábrányi Emil valami „affér”-ba keveredik.[1] A nagy író nem részletezi az ügyet, pedig nem akármilyen affér volt, hanem szó szerint világra szóló botrányt kavart a keceli honatya Otto von Bismarckkal, a hírhedt vaskancellárral készített interjúja.

Ábrányi Emil (1850-1920) neve mára szinte teljesen kikopott a köztudatból, pedig a maga korában az egyik legnépszerűbb költőnek számított. Újságíróként is számos lap foglalkoztatta, szerkesztőként is működött, tagjai közé választotta a Petőfi- és a Kisfaludy Társaság is. Politikai pályáját pedig épp a Bismarck-affér törte meg.

A nyugatos Kosztolányi Dezső érdekes kettősséget látott Ábrányi munkásságában. Egyik oldalról a byroni és Victor Hugo-i romantika ’kései rezgése’, tehát a modernek stílusforradalmához képest inkább konzervatív; politikai nézeteiben viszont szabadelvű demokrata volt, aki verseket írt a királyok ellen, kigúnyolta a kaszinók hőseit.[2] Egyik híres versében például Jézust kigolyózzák a názáreti kaszinóból. Szívéhez közel álltak az egyszerű, szegény emberek, megénekelte még a zsákhordót is. Híven őrizte a 48-as forradalom és Petőfi szellemét. Csaknem minden évben ódával köszöntötte március 15-ét.

Ady tőle kért bevezetőt első kötetéhez, de a pályakezdő költő lírája ekkor még közelebb állt Ábrányiéhoz, mint későbbi, kiforrott önmagához. Ábrányi semmiképp nem tartozott a modernek közé, de nagyon durván nem is támadta őket, ezért ők is elismerték tehetségét.

Vannak bírálók – nemcsak az újabb korokban - akik túl szónokiasnak tartják Ábrányi líráját, ami mögül hiányolják az igazi személyességet. Ugyanakkor a szigorúbb ítészek is elismerik a költő kiemelkedő formaérzékét és csaknem hibátlan ’technikáját’. Ezért eredeti költeményeinél nagyobbra értékelik műfordításait. Edmond Rostand *Cyranó*-ja és *A Sasfiók* is Ábrányi átültetésében vált klasszikussá, és a legutóbbi időkig ugyanolyan szentségtörésnek számított hozzájuk nyúlni, mint Arany János *Hamlet*-fordításához. Óriási teljesítménye Byron nagy művének, a *Faust*-nál is terjedelmesebb *Don Juan*-nak a magyarra fordítása is. „[Ábrányi] *Emilről az az általános hit, hogy nem olyan rossz poéta, mint amilyen jó fordító.*”[3] - írja róla szellemesen csipkelődő írásában Mikszáth.

A költő egész megjelenésével, hanghordozásával is vérbeli romantikus egyéniség volt. „*Sörényes feje dacosan ült kemény nyakán s zengő hangon, túláradó szenvedéllyel adta elő verseit az irodalmi társaságok asztalánál.*”[4]

---

1 MIKSZÁTH Kálmán: Végzetes kerület https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Mikszath-mikszath-osszes-muve-2A85B/cikkek-es-karcolatok-5186-kotet-40CD5/1892-cikkek-tarcak-81-kotet-529D0/vegzetes-kerulet-

2 KOSZTOLÁNYI Dezső: Ábrányi Emil. *Új Magyar Szemle* 1920. jún. 2. sz. 222. o

3 MIKSZÁTH Kálmán: Az Ábrányi-dinasztia https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Mikszath-mikszath-osszes-muve-2A85B/cikkek-es-karcolatok-5186-kotet-40CD5/1878-budapesti-napilap-meg-ujabb-feny-es-arnykepek-54-kotet-426D8/az-abranyi-dinasztia-

4 KOSZTOLÁNYI 223. o.

Országos ismertsége, újságíróként szerzett politikai tapasztalata, elkötelezett Kossuth-pártisága és jó szónoki képességei magyarázhatják, hogy 1889-ben, Földváry Gábor halála után az ellenzéki Függetlenségi és 48-as Párt őt indította a keceli időközi választásokon. Ellenfele, Tarajossy Sándor kalocsai ügyvéd helyben ismertebb lehetett, és maga mögött tudhatta a kormánypárt, a Szabadelvű Párt támogatását, de aligha rendelkezett Ábrányi karizmájával. Később egyébként ő is elnyerte az „elátkozott" körzet képviselőségét.

Egy időközi választás a XIX. században is nagy presztízscsatának számított. Ráadásul a kormánypárttól kellett az ellenzéknek elhódítania a körzetet. A költő esélyeit növelte, hogy az Apponyi Albert által vezetett ún. Mérsékelt Ellenzék nem állított jelöltet, hanem Ábrányit támogatta. A Függetlenségi Párt több neves politikusa is mellette korteskedett. Irányi Dániel, a párt elnöke utóbb Polonyi (Polónyi) Géza, Lukács Gyula, Holló Lajos, Papp Elek. Meszlényi Lajos, Uray Imre és Horváth Ádám képviselőknek mondott külön köszönetet.[5]

A sajtóhírek szerint Ábrányi a kerület központjában, Kecelen 'ezrekre menő' közönség előtt tartott programbeszédet, de végiglátogatta Császártöltést, Hajóst, Miskét, Bátyát, Nádudvart és Bogyiszlót is. Fajszon ötvenfős lovas bandérium fogadta. A verseny szorosnak bizonyult, de hetvenhárom szavazattöbbséggel végül elnyerte a mandátumot.

Hogy miért is nyerhetett, arról egy Mikszáth tollára illő tudósítást olvashatunk. Állítólag a 'szegény' költő (anyagilag jól szituált ember volt) mindösszesen hét forinttal a zsebében vágott neki a választási hadjáratnak. Ennek megértéséhez tudni kell, hogy nagyjából fillérre-forintra kiszámítható volt, mennyibe is kerül egy adott körzetben a mandátum. A pénzügyileg jobban álló kormánypárt mindig többet tudott költeni a választók etetésére-itatására, megvesztegetésére. Ezzel szemben: „[Ábrányi] *választói reggeltől estig étlen-szomjan álltak zászlói körül, s szavaztak rendületlenül. Egy pár ember holmi szalonnát, kenyeret, bort kezdett pengetni, de Lukács Gyula kijelentette nekik, hogy olyan embertől, a ki a lantot pengeti, s a ki ezért anyagi jutalmat a nemzettől nem kap, ne várjanak hitvány szalonnát. Éljen a szabadság!*"[6]

Keceli részlet a századforduló környékéről (Internet)

A cikk szerint azonban Ábrányit nemcsak éhes választói lelkesedése segítette, hanem maga a természet is. „*Ha a Duna tiszta: bukik, mert a túlsó parton lakó kormánypártiak Bogyiszlónál átjöhetnek Kecelre szavazni. Ha a Duna befagy: akkor is bukik, mert a jégen is átjöhetnek. S a jó öreg Duna egyiket se tette, hanem zajlott, s a kormánypártiak elől elzárta az átjövetelt.*"[7]

Az ellenzék győzelme Kecelen kivételes sikernek számított. Talán csak azért nem kapott nagyobb sajtóvisszhangot, mert elhomályosította a szomorú szenzáció, Rudolf trónörökös öngyilkossága.

Megválasztása után az újdonsült honatya Kecskeméten, egy függetlenségi nagygyűlésen különösen annak a Horváth Ádám[8] helyi országgyűlési képviselőnek mondott köszönetet a támogatásáért, akinek „hazafiságát csak önzetlen barátsága múlja felül". A megdicsért politikus (ál)szerényen a költő saját érdemeit hangsúlyozta megválasztásában: „*Megválasztották őt ott azért, mert tudták, hogy ki az az Ábrányi, és tudták azt, hogy mióta Petőfi meghalt, azóta a magyar hazafiságot senki sem énekli úgy magyar nyelven, oly zengzetesen, mint Ábrányi; megválasztották őt valódi érdemeiért, lángoló honszerelmeért, és az én csekélységemnek támogatására nem volt ott semmi szükség.*"[9] Felidézett még egy néhány évvel azelőtti esetet, amikor a kormánypárt 'bankóival' szemben, ők csak Ábrányi *Verje meg az Isten* című versét tudták kinyomtatni és terjeszteni, és ezzel vitték diadalra pártjukat az ellenfél anyagi túlerejével szemben. A költő patetikus stílusának jellemzésére idézzük a 'nyerő' költemény utolsó versszakát:

„Rajta magyar! Válassz! . . . Légy a régi hős nép,
A kinek a rosszal küzdeni dicsőség I
Nemzeted nagysága, szép függetlensége
Legyen a vallásod – : s minden bajnak vége!
Égj a becsületért, mint az oltár lángja,
Tiszta lobogással, örökös szent hévvel:
És megáld az Isten, a hatalmas Isten
Mind a két kezével!"
(Ábrányi Emil: Verje meg az Isten)

Az új képviselő nagy elánnal vetette bele magát a parlamenti küzdelembe. Ábrányi Emil - verseiből is tükröződő - politikai egyénisége jól megmutatkozott abban, milyen kérdésekben szólalt fel. A lángoló 48-as hazafi Kossuth állampolgárságáért emelt szót.[10] A nacionalista (soviniszta?) nehezményezte, hogy a tatai színházban német nyelvű darabokat adtak elő.[11] A német nyelv oktatásának intenzívebbé tételével szemben éppen a magyar nyelv erősítését szorgalmazta. A magyar kultúra élharcosa keveselte a közművelődésre szánt pénzt.[12] A kisemberek szószólója interpellálta belügyminisztert a május 1-i felvonulásra készülő nagyszebeni munkások hatósági zaklatása miatt.[13]

---

5 *Ellenzék,*1889. febr. 11. 1. o.

6 *Budapesti Hírlap,* 1889. febr. 9. (melléklet a 40. számhoz)

7 uo.

8 Horváth Ádám (1861-1915) kecskeméti jogász, politikus, újságíró. Többször választják meg országgyűlési képviselőnek. A helyi Függetlenségi Párt elnöke.

9 Ugron Gábor és Horváth Ádám beszámolója. *Kecskemét,*1889.okt. 20. 1. o.

10 1887-1892 Képviselőházi napló, 1887. XVIII. kötet • 1890. április 22–június 10. Országos ülés május 23-án, pénteken. 1890. 287-290. o.

11 1887-1892 Képviselőházi napló, 1887. XIII. kötet • 1889. június 4–november 19. Országos ülés október 12-én, szombaton. 1889. 111. o.

12 Képviselőházi napló, 1887. XV. kötet • 1889. december 9–1890. január 29. Országos ülés január 27-én, hétfőn 1890. 299-300. o.

13 Képviselőházi napló, 1887. XVIII. kötet • 1890. április 22–június 10. országos ülés május 14-én, szerdán. 1890., 171. o.

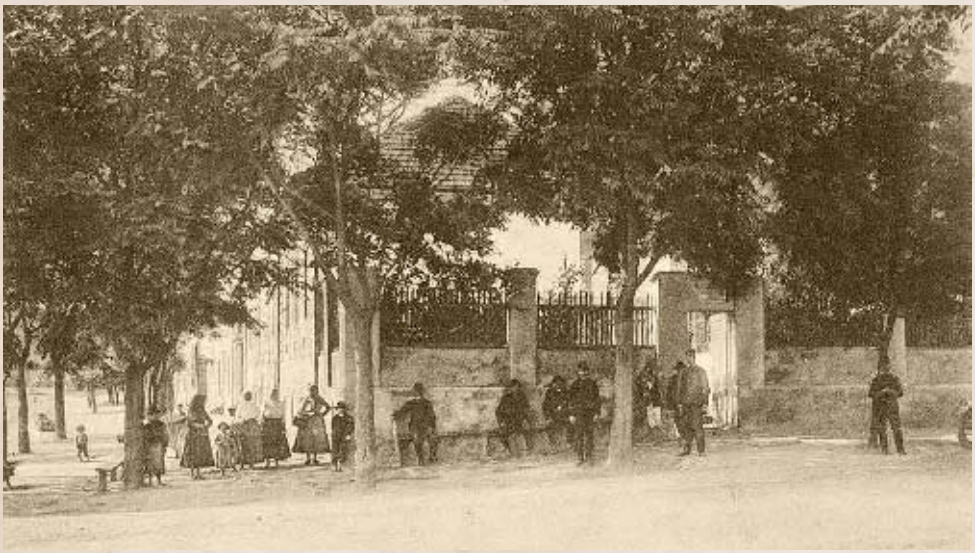

A keceli községháza a századelőn (Internet)

A gondos nemzetgazda takarékoskodott volna a király személye körüli miniszter apparátusán.[14]

Éppen Tisza Istvánnal szemben védelmezte az agg Kossuth Lajos állampolgárságát. Az ún. honossági törvény kiemelt kérdésnek számított. Egy tíz évvel korában elfogadott jogszabály előírta, hogy, aki tíz évnél hosszabb ideig tartózkodik külföldön, az elveszíti állampolgárságát, ha ezt nem hosszabbítja meg az Osztrák-Magyar Monarchia valamelyik konzulátusán. Kossuth természetesen nem volt hajlandó betenni a lábát annak az államalakulatnak a diplomáciai kirendeltségére, amelyet soha nem ismert el. Amolyan kiskapuként - az ő személyére szabva - beterjesztettek egy törvényjavaslatot, amely kivételt tenne valamely település díszpolgáraival, ugyanis Kossuthot számos város díszpolgárává választotta. Ferenc József kicsinyessége nem engedett volna át egy ilyen törvényt. A kérdés megosztotta a kormánypártot is. Tisza Kálmán épp ebbe bukott bele, pontosabban: elkerülhetetlen bukását megelőzendő, e népszerű ügyet védelmezve nyújtja be majd lemondását.

Ábrányi szellemes debatternek is bizonyult, amikor az állampolgársági vitában arra replikázik, hogy Tisza István szerint Kossuth a szükséges formaságokat mellőzve, hivatalos bejelentés nélkül hagyta el az országot: *„Colossalis kép ez, t. ház. Méltóztassék csak elgondolni: Kossuth Lajos útitáskába csapván múltjának dicsőségét és a csak imént lezajlott fenséges szabadságharcának gyászát, bekopogtat az illetékes hatóságnál és hivatalos tisztelettel így szól: «én Kossuth, Lajos Magyarország volt kormányzója egész hivatalos tisztelettel jelentem kisbíró uramnak, hogy most bizonytalan időre elutazom szeretett hazámból Amerikába., Angliába, Franciaországba és Olaszországba, ahol előreláthatólag ünnepelni fognak, de, tíz évről tíz évre bátor leszek értesítést küldeni kisbíró uramnak létezésemről és egyéb környülállásomról.« (Tetszés és derültség a szélsőbalon.) Elég ebből ennyi.”*[15]

Az a sajátos helyzet, hogy Tisza István egy beszédében édesapja, a még regnáló miniszterelnök, Tisza Kálmán érdemeit méltatta, szintén kiváltotta Ábrányi iróniáját, és az ellenzék reményeit is megfogalmazza a Generális politikai jövőjével kapcsolatban.

„Oh én azt nagyon érteném, ha Tisza István képviselő úr nemes kegyelettel vagy ékesen szóló indignatióval [ti. méltatlankodással] *akkor szólalt volna fel itt a parlamentben, ha az illető, kinek tekintélyéről szombaton bizonyítványt állított ki, már lelépett volna a politika mezejéről és geszti magányában várná a történelem objektív bírálatát;* (Tetszés balfelől) *ha az illető már hatalomvesztett ember volna és mint ilyen természetesen mostani magasztaló chorusával nem rendelkeznék.”*[16]

Képviselőként nem csak a parlament padsorait koptatta. 1889 júliusában egy hatalmas, 845 főből álló kiránduló csoport indult Párizsba a világkiállítás megtekintésére. Nem politikai delegáció, különböző pártállású személyiségekből állt össze a résztvevők köre, de mégis egy gesztus volt a franciák irányába egyes kormánypárti politikusok franciaellenes kijelentései kompenzálására. A csoporthoz csatlakozott több függetlenségi párti képviselő, köztük Ábrányi Emil is. Odafelé menet útba ejtették Torinót, és meglátogatták az agg turini remetét, Kossuth Lajost. A tiszteletére rendezett ezerfős ’közebéden’ a nyolcvanhét éves politikus régi napjai idéző hévvel tartott egy másfél órás szónoklatot, majd fogadta a rajongásig menő üdvözléseket. Az exkormányzó este kisebb fogadást is tartott a lakásán, amelyen a küldöttség vezetői átadták ajándékaikat, Ábrányi pedig elszavalta erre az alkalomra írott költeményét. A sajtótudósítások szerint Kossuth úgy meghatódott, hogy könnyezve ölelte meg a költőt, és többször meg is csókolta.[17]

„Mint a hű zarándok, ki örök nyugalmat
Addig nem találhat, addig meg nem halhat.
Amig ama földet szemei nem látják,
A hová annyiszor elküldte imáját:
Ugy jön el sorjában hozzád a te néped;
És a ki hozzád jön, az szent földre lépett,
Mert ahol te állasz, szabadság nagy fia,
Ott a feltámadás és a Kálvária.
(…)
Akik azt várják, hogy visszatérsz mivélünk,
Akik arra kértek, megcsókolva szánkat:
Hozzátok el nékünk jó Kossuth apánkat!
De te nem jösz! Kérés mindhiába volna,
A te elszánt lelked akkor sem hajolna
Hogy ha az esengne, a minek nincs mása:
A magad tulajdon ékesenszólása.

És mégsem hagyunk itt! Sziveinkbe zárva
Elviszünk magunkkal az édes hazába
Ki van otthon nálunk, ha nem te, akit
Se idő, se kényszer tőlünk el nem szakit
Aki diszül állsz minden magyar házban
Kinek neve hangzik a szivdobogásban
Aki él örökké milliók kebelébe’,
Mint szentegyházban a megváltó képe!”
(Ábrányi Emil: Kossuth Lajosnál)

A verssel együtt átadtak a nagy számúzöttnek egy csinos szekrénykét, ami értékes ajándékot rejtett. Szülőházának kertjéből, Monokról hoztak neki hazai földet.

Némiképp meglepő, de valószínű a tudósítók hibáztak, amikor Ábrányit nem szerepelteték annak a függetlenségi képviselőkből álló delegációnak tagjai között, amellyel Kossuth külön másfél órás eszmecserét is folytatott politikai kérdésekről. A megbeszélés tartalmáról szóló sajtóközleményük szerint az agg államférfi éles hangon bírálta az aktuális kormányzatot: *„Magát az erkölcstelenséget és ennek rendszerét ostorozni jog, sőt kötelesség s ha valaki, úgy Tisza Kálmán az, a ki megérdemli a vesszőt, megérdemli, hogy kiszolgáltassák, mert hitehagyott és a jogfeladás terén oly lejtőre lépett, melyen eddig egyetlen elődje sem volt.”*[18]

---

[14] Képviselőházi napló, 1887. XIV. kötet • 1889. november 20–december 7. országos ülés december 4 én, szerdán. 1889. 280. o.

[15] 1887-1892 Képviselőházi napló, 1887. XVIII. kötet • 1890. április 22–június 10. Országos ülés május 23-án, pénteken. 1890. 287. o.

[16] Képviselőházi napló, 1887. XIV. kötet • 1889. november 20–december 7. Országos ülés november 25-én, hétfőn. 1889.102 -103.

[17] Kossuthnál. Vasárnapi Ujság, júl. 14. 1889. 455. o.

[18] *Pesti Hírlap,* 1889. júl. 7. 3. o.

Kossuth nyilatkozatából, vagy annak interpretációjából Ábrányinak támadt kellemetlensége, aki – lehet – részt sem vett a megbeszélésen. Az persze valószínű, hogy mint tapasztalt újságíró, a kommüniké megfogalmazásában segédkezett. Mindenesetre a Bismarck-affér esetében, jó érv lesz ellene, hogy egyszer már belekeveredett egy hitelességi botrányba.

A kormánypárti sajtó természetesen nagy gaudiummal csapott le a Turinból érkező cáfolatra, hogy ezzel is megkérdőjelezze az ellenzék hitelességét. Diadalukon az sem változtatott sokat, hogy a jelen volt képviselők szerint Kossuth Ferenc valóban nem hallhatott mindent, mivel a folyamatosan érkező vendégek fogadásával volt elfoglalva.[20]

„Gyalázat ily célzatosan ferdíteni. Rút kegyetlenség ily vakmerőén visszaélni egy élte alkonyán álló, történelmi nagy alak nevével. Nagyfokú politikai immoralitás, valótlanságokat kötni egész Magyarországra, sőt a világra. […] *A magyar közvélemény is ki fogja mondani, hogy nem látja be annak szükségességét, miért üljenek a törvényhozásban oly egyének, kik eljárásuk szépítésére ily immorális eszközökhöz folyamodnak.*"[21]

A keceli római katolikus templom a '10-es években (Internet)

Az történt ugyanis, hogy Kossuth Ferenc, egy cáfoló táviratot küldött, ami meg is jelent a sajtóban. Szerinte apja soha nem volt híve a személyeskedő politizálásnak, mindig elvek alapján haladt, stílusától is idegenek azok a megbélyegző kifejezések, amiket közleményükben a függetlenségi honatyák a szájába adtak: *„Ami pedig a „vesszőmegérdemlés és kiszolgáltatás" kifejezéseket illeti, ezeket én, ki jelen voltam, nem hallottam s ilyenekkel atyám nem is szokott élni."*[19]

Ábrányi neve azért is hozzátapadt ehhez a kínos esethez, mert három hónap múlva – nem tudni miért, de éppen keceli választói előtt tartott beszédében ő próbált - nem túl meggyőzően - magyarázkodni, és szavait az országos sajtó is felkapta. Így került újra napirendre a már-már elfelejtett ügy.

A keceliek rendkívül ünnepélyes keretek között fogadták képviselőjüket. Zászlókkal és hosszú kocsisorral kísérték be városukba. A fehérruhás lányok díszes koszorút nyújtottak át neki, majd 'ezernyi' nép előtt tartott mintegy egyórás beszédet. A sajtó ebből csak a Kossuth Ferenc cáfolatára adott válaszát emelte ki. Itt a *Pesti Hírlap* korábban idézett tudósításával szemben azt állította, hogy maga is részese volt a találkozónak, tehát első kézből tudja ismertetni az ott elhangzottakat. Szerinte ugyan a képviselők nem gyorsírói feljegyzések alapján, de a lényeget tekintve hűen adták vissza Kossuth szavait. A *„kiszolgáltassék"* szót, ami Tisza Kálmánra vonatkoztatva a teljes „anyagi és erkölcsi megsemmisítést" jelentené, valóban nem hallhatta Kossuth Ferenc, mert az csak egy sajtóhiba folytán került az újságokba. Kossuth Lajos e helyett csak azt mondta, hogy a miniszterelnök megérdemli, hogy *„kasztigáltassék,"* azaz megvesszőztessék. A félreértett kifejezéstől eltekintve Kossuth igenis támogatta a Függetlenségi Párt 'legkíméletlenebb' támadó taktikáját az elveit feladó, egyszemélyi hatalmat kiépítő miniszterelnök ellen.[22] Nota bene! Kossuth Ferenc a „megvesszőzést" sem hallotta, és éppen a személyek elleni támadástól határolódott el, mint ami soha nem jellemezte édesapja politikáját.

A kormánypárti újságok joggal tették fel a kérdést, miért kellett három hónapnak eltelnie, hogy az ellenzék rájöjjön a sajtóhibára, és abban is sok igazság van, hogy a 'cáfolat cáfolata' nem érintette Kossuth Ferenc helyreigazításának a lényegi elemeit.[23]

A turini zarándoklat után a küldöttség tovább indult Párizsba. A legnagyobb ünnepélyességgel fogadták őket. Az ott élő Munkácsy Mihály festőművész bált rendezett a tiszteletükre, amelyen feleségével maga kezdte a csárdást. Ugyancsak nagyszabású fogadást tartottak a párizsi városházán, ahol ezer palack pezsgő segített emelni a hangulatot. Operaelőadással is kedveskedtek a párizsiak. A magyar látogatók két méter átmérőjű koszorút helyeztek el a Pantheonban Victor Hugo sírján.

A radikális köztársaságpárti államférfi, egykori miniszterelnök, Léon Gambetta szobrának politikai tüntetésszámba menő megkoszorúzása, viszont megosztotta a de-

[19] Pesti Hírlap, 1889. júl. 14. 3. o.

[20] Budapesti Hírlap,1889.júl. 22. 1-2. o.

[21] A turini távirat. Pesti Hírlap, 1889. júl.14. 1-2. o.

[22] Két képviselői beszámoló. Pesti Hírlap, 1889. szept. 30. 1-2.

[23] Mit mondott Kossuth? Kolozsvár, 1889.okt. 1. 2. o.

legációt, a kormánypártiak és az állami hivatalnokok távol maradtak. Székely Sámuel újságíró visszaemlékezései szerint a függetlenségieket is megosztotta a kérdés, de a „koszorúletétellel szemben végsőkig hadakozó" Helfy Ignáccal szemben Polonyi Géza, Sipulusz (Rákosi Viktor) és Ábrányi Emil akarata érvényesült.[24]

A szobornál Rákosi Viktor mondott beszédet, majd Ábrányi Emil mondta el a nagy francia hazafi tiszteletére írott ódáját. Gambetta a franciákat is megosztó politikai személyiségnek számított, de Ferenc József alattvalóinak tisztelgése egy köztársaságpárti politikus emlékművénél valóban merész politikai lépés lehetett. Nem kevésbé merésznek ítélte a sajtó Ábrányi ódáját, aki a poroszokkal szembeni ellenállás hőseként ünnepelte a francia politikust, miközben hazája, az Osztrák-Magyar Monarchia az ellenfél, Németország szövetségese volt. A győztes poroszokat kemény szavakkal illető Ábrányi akar majd rövidesen interjút készíteni, Franciaország legázolójával, a német egység megteremtőjével, Bismarck kancellárral.

„Emlékezünk még, jól emlékezünk :
Mikor Frankhonnak csillagos fején,
Az ellenség patkója dobogott
És úgy zokogtunk ah! mindannyian
Mintha anyánkat vesszőznék előttünk:
A szörnyű égből, a véróceánból
Sugárzó fénnyel ő emelkedett ki
Mint a torony, mely a hajótöröttnek
Irányt mutat.
Könnyezni elfeledtünk
A bámulattól e látvány fölött,
S a mig a győzőt némán megvetettük
Az elbukottat hangosan csodáltuk."
(…)
(Ábrányi Emil: Gambetta)

A francia kultúráért, a francia forradalmakért rajongó Ábrányi rendszeresen támadta cikkeiben és beszédeiben Németországot. Bismarckról pedig egy kifejezetten ellenséges, helyenként talán nem is túl ízléses verset írt.

„Vas ember! Állsz, mint Ródus vas koloszsza,
És görnyed a világ. Hatalmasabb
Mint gőgös Caesar, mint sas Bonaparte,
Minden csak bolygó és te vagy a nap.
Bábszínházzá vált a világtörténet,
S te rángatsz mindent tetszésed szerint,
Császárt, parasztot, pápát, össze-vissza.
Ember te vagy csak, – báb a többi mind.

Méltán vagy dölyfös és merész. Hatalmad
Mindent leöklel, mindent porba vet.
Hatalmas, oh! az, mert mindenki bámul,
De mégse' nagy, mert szivünk nem szeret.
A kit meghóditsz, azt te összezúzod,
Fölényed sértő, mert dacot nevel.
De a valódi nagyság vonz. Valódi
Nagyot csodálni és szeretni kell.
(…)
Igen, te óriások óriása,
Te legdicsőbb, te legfélelmesebb,
Te nem vagy több a természet szemében,
Mint egy csavargó, rosz, gazdátlan eb,
Mely elveretvén minden ház-küszöbről
A város végén egy árokba dűl,
S utolsót nyögve búcsút mond a létnek,
Megsiratatlan, észrevétlenül.
(…)
Mert azt, a kit piros vér oceánja
Nem moshat el, oly roppant polcon ül,
Azt egy parányi és szeszélyes véreső
Ledönti onnan kíméletlenül.
Egy buta vércsöpp, mely dicső agyadba
Akkor nyomul tán, a mikor csodás,
Világrongáló terv fogamzik benne.
De nem vár. Megfojt és a földbe ás.

A földbe ás. Ott fekszel mozdulatlan
S bomolni kezd a fölséges tetem;
S mely a világot pórázon vezette,
Rút féreg csúszik lankadt kezeden.
És nincs erőd, hogy elhajtsd, nincs erőd, hogy
Egy ázalagtól most megvédd magad;
Te, a ki egykor diadalútjokban
Megállítottad a királyokat!
(…)
S előkerül szobrodnak egy darabja,
Márvány darab, a mit futkározó
Suhancok vígan hajigáinak. És ott
Egy-két betű, nehány sárfödte szó
Még nagyságod s nevednek hirdetője.
Megáll egy percre, a ki rája lel.
Betűzi, nézi – és az érthetetlen
Fakó követ kacagva dobja el."
(Ábrányi Emil: Bismarck)

Ezek után kellett egy kis kurázsi vagy inkább szemtelenség interjút kérni a vaskancellártól, még akkor is, ha ez már a bukása után történt. 1890-ben ugyanis a külpolitikai irányváltásra készülő ifjú II. Vilmos császár menesztette a 'nagy kormányost'. Azt feltehetőleg jól sejtette Ábrányi, hogy Bismarck nem olvas magyarul, de azt gondolhatta volna, hogy őt leinformálják. A kancellár korábban bizonyára megkapta a sajtófigyelőktől a róla szóló írások összefoglalóit. Vagy nagyon naiv volt a költő, vagy túlzottan magabiztos. Esetleg azt gondolhatta, ha az újságírót nem is, de a magyar parlamenti képviselőt fogadja a nyugalmazott államférfi.

Az Ábrányi írásából is kiderül, aki nem rendelkezett megfelelő ajánlólevelekkel, az nem juthatott Bismarck színe elé. Ilyen körülmények között interjút készíteni vele nagy szenzációnak számított, ezért vette át a világsajtó a *Budapesti Hírlap* színesen megírt, de politikai szempontból sok újdonságot nem tartalmazó cikkét.

A költő 1890. augusztus 1-én utazott Schönhausenbe, a kancellár szülőfalujába, ahová lemondása után visszavonult. Ábrányitól megtudjuk, hogy a 2000 lelkes településen nagynevű lakója ellenére sem áll meg a gyorsvonat, ezért személyvonaton kell zötykölődnie odáig az augusztusi hőségben. Az állomásról olyan magas kocsin lehet csak a központba bejutni, hogy leszálláskor másfél (!) méter magasról kell leugrani, és eközben Ábrányiné ruhája elszakadt. Az ősi Bismarck-kastély dísztelen szürke épület,

Ferenc József és Tisza István 1905-ben (Internet)

[24] *Miskolci Napló,* 1926. jan. 12. 7. o

melynél nem egy magyar dzsentri szebben lakik. Azt pedig Ábrányi látatlanban is megmondta, hogy másik 'kedvenc' politikusa, Tisza Kálmán geszti kastélya úgy aránylik a schönhausenihez, amennyivel a „német egység nagyobb koncepció a bihari pontoknál." Bismarck tiszttartójának lakását egyetlen magyar kartársa sem fogadná el. A kastélytól huszonöt méterre hatalmas trágyadomb éktelenkedik, az utcán tyúkok kapirgálnak, és mezítlábas gyerekek szaladgálnak. Ilyen 'idilli' környezetben telnek a bukott államférfi nyugdíjas napjai.

Ábrányinak el kellett titkolnia az exkancellár titkára előtt, hogy újságíró, képviselőként inkább volt esélye a bebocsáttatásra. Így is végig kellett várnia Bismarck étkezését, majd kikocsizását a faluba. Végül este, háromnegyed nyolc körül, a kastély előtt, egy tölgyfa alatt találkozhatott fentebb idézett verse hősével és annak fiával, Herberttel, aki még egy szivarral is megkínálta.

Ábrányi Bismarcknak is megerősítette, hogy távol áll tőle minden interjúvolási szándék, csak átutazóban szeretné tiszteletét tenni. A herceg (a demokrata Ábrányi következetesen megadta a rangját) valóban panaszkodott az újságírók üldözésére. A továbbiakban kifejtette, hogy a történtek ellenére is lojális maradt a császárhoz, nem rombolja le, amit addig épített. A meglehetősen semmitmondó beszélgetésnek igazából csak két kritikus pontja van. Bismarck erős szavakkal bírálta a német sajtó azon részét, amely a távozása óta ellene fordult: *„Azok martak meg legjobban, akik legjobban apportíroztak!"* A 'feltámadása' lehetőségét firtató kérdésre pedig sokat sejtetően így válaszolt: *„Ez a jövő titka. Különben a politikában nincs lehetetlenség!"*[25]

Az interjú – merthogy Ábrányi megszegte szavát – augusztus 13-án jelent meg a Budapesti Hírlap-ban. Augusztus 16-án robbant a bomba. Az MTI és nyomában a magyar lapok közölték a következő táviratot: *„A Hamburger Nachrichten kijelenti, hogy az Ábrányi Emil és Bismarck herceg közt folyt beszélgetésről közölt hírek légből kapottak. Bismarck herceg Ábrányi látogatását nem fogadta, a herceggel folytatott beszélgetésről közölt bármily jelentések e szerint önkényes koholmányon alapulnak."*[26]

Ez egy közönséges hírlapíró számára is súlyos, egzisztenciáját fenyegető vád, de a magát magas erkölcsi piedesztálra helyező hazafias költő és egyben országgyűlési képviselő számára a teljes erkölcsi és politikai megsemmisülés veszélyét jelentette.

Ábrányi innentől az 'életéért' küzdhet. Szerencsétlenségére, a hamburgi lap cáfolatának megjelenésekor nem tartózkodott a fővárosban. A *Budapesti Hírlap* megkeresésére késlekedett a magyarázattal. A lap a saját reputációja védelmében ekkor egyenesen Bismarckhoz fordult felvilágosításért. Közben érkezett meg Ábrányi távirata, aki fenntartotta állítását, hogy valóban megtörtént az interjú, és megígérte a szükséges lépések megtételét.

Otto von Bismarck, a vaskancellár (Intenet)

Bismarck válasza Ábrányi táviratával együtt jelent meg: *„A Budapesti Hírlap szerkesztőségének, Budapesten. Kissingen Saline, augusztus 18-án, délután 6 óra 16 perckor. A táviratot megkaptam. Ábrányi urat nem ismerem; nekem soha sem jelentették be, tehát nem is fogadtam őt. Bismarck herceg."*[27]

Ábrányi még mielőtt tudomására jutott volna, hogy Bismarck személyesen is megcáfolta, a következő magyarázatot fűzte előző táviratához. Egy az exkancellár környezetéhez tartozó úr a tudomására hozta: *„A herceg minden egyes szavának nyilvánosságra hozatalát maga ellen intézett indiszkréciónak minősíti és ez esetben mi fel vagyunk hatalmazva arra, hogy az illetőt kímélet nélkül dementáljuk* [ti. megcáfoljuk]."

A költő az indiszkréciót elismerte. Számított is bizonyos kellemetlenségekre miatta, de ilyenre azért nem. Ezért Kissingenbe utazott (Bismarck már ott tartózkodott), hogy személyesen tisztázza az ügyet.

A német sajtó, és ezen keresztül a világsajtó is élénken taglalta a botrányt, ami egyre inkább leegyszerűsíthető egy kérdésre: vagy Ábrányi hazudik vagy Bismarck. A lapok pártállásuk és vérmérsékletük szerint latolgatták a lehetőségeket. A 'súlycsoportkülönbség' miatt a magyar fél esélyei határozottan rosszabbak, ha nem tud valami döntő bizonyítékot felmutatni. A hazai pálya sem segítette. A kormánypárti sajtó leplezetlen kárörömmel figyelte vergődését, és az a lap is elhatárolódott tőle, ahol az inkriminált interjú megjelent. Kissingenbe is hiába utazott. Természetesen Bismarck nem fogadta, sőt detektívek hada vette körül, és igyekeztek eltéríteni a vaskancellár zaklatásától.

A végsőkig elkeseredett Ábrányi a *Fővárosi Lapok* szerint egy „sajátságos" tartalmú nyílt levelet intézett az exkancellárhoz. A *Frankfurter Zeitung* kevésbé volt kíméletes. A német újság szerint a „cifra, siralmas" levél zavarodott elmére, minden felelősséget kizáró állapotra utalt.

„Herceg úr! Én gyönge és elhagyatott vagyok; ön bukásában is nagy és hatalmas. De a kíméletlenség sohasem volt a valódi nagyság alkatrésze. Egy csekély indiszkréció miatt, mely a zsurnalisztikában abszolúte nem szokatlan s mindenesetre menthető, ön úgy bánik velem, mintha legalább is Franciaország volnék. Lám, ilyen a penzióba [ti. nyugdíjba] helyezett oroszlán! Ha tartományokat nem szakíthat ki országok szívéből, beéri azzal is, hogy egyeseket marcangol össze, a kiket a balvégzet útjába dobott. […] *iszonyodva érzem azt a kezet, mely a hű Elsasst vasmarokkal tépte ki Franciaország ölelő karjaiból; azt a kezet, mely a boldogtalan Arnimot*[28] *vérig hajszolta és halálba kergette. És ezek után most már nem csodálkozom azon, hogy az ifjú német császár szabadulni igyekezett öntől. Az ön keze még akkor is tör, ha barátságosan szorít. E vasmarok csapása alatt roskadozva kiáltom én is a veszendő gladiátorok sorában: Ave Bismarck! moriturus te salutat! Nürnberg 1890, augusztus 24. Ábrányi Emil."*[29]

A patetikus stílus és az aránytévesztés (a vasmarokkal kitépett Elzász és a szegény, megtévedt zsurnaliszta egy szintre emelése) tényleg többnek tűnik romantikus, költői szóvirágnál, valami nagyon zavart lelkiállapotot tükröz. Éppen a lényeg hiányzik a fellengzős tirádából. Ábrányi ugyanis semmi bizonyítékkal nem állt elő igaza mellett. A levél végén a halálba induló gladiátorok köszöntése is remek témavolt a gúnyolódóknak és a vicclapoknak. A Borsszem Jankó nem is fárasztja magát humoros parafrázissal.

[25] *Budapesti Hírlap,* 1890. aug. 13. 1-3. o.
[26] *Budapesti Hírlap,* 1890. aug. 17. 5. o.
[27] *Budapesti Hírlap,* 1890. aug. 19. 2-3. o.
[28] Harry Karl Kurt Eduard von Arnim gróf (1824-1881) Porosz diplomata, akit Bismarck hazaárulással vádolt. Az eljárás közben halt meg.
[29] *Fővárosi Lapok,* 1890. aug. 26. 1724. o.

Herbert von Bismarck (Internet)

Egy az egyben leközölte Ábrányi levelét, csupán egy rövid szerkesztői megjegyzést fűzött hozzá: *(Lapunk zártáig, hál'istennek, Moriturus Emil úr halálhírét nem hozta meg a távíró.)*[30]

Ábrányi szabad prédája lesz az élceknek. Szellemesen reflektált a *Bolond Istók* is a cáfolatok, ellencáfolatok özönére:

Legújabb nyilatkozat a Bismarck-Ábrányi ügyben.

Másvilág, bélyeg kelte.

A «Hamburger Nachrichten» tek. szerkesztőségének.

Ábrányi Emil úrnak a Budapesti Hírlap - ban tett azon kijelentésére, hogy engem Bismarcknál élve látott, vagyok bátor kijelenteni, hogy Ábrányi urat én nem ismerem, nekem nem lett bejelentve, és hogy én voltam bátor megdögleni. Rajtam már Pasteur se segít!

A tek. szerkesztőségnek
K. m.f. kiváló tisztelettel
Tyras,
birodalmi kutya

A szellemeskedés megértéshez tudni kell, hogy Bismarcknak valóban volt egy legendás Tyras nevű kutyája, amit Ábrányi is megemlített cikkében mint a kancellár sétáinak hű társát. Még a „birodalmi kutya"- elnevezés sem a humorista leleménye, valóban így emlegették a sajtóban, ami akkoriban gyakran foglalkozott a derék ebbel. Ez a Tyras tényleg elpusztult még Ábrányi állítólagos interjúja előtt. Ez a tény akár perdöntő is lehetne ellene. Azt viszont a *Bolond Istók* írója nem tudta, vagy a poén kedvéért nem akarta tudni, hogy Bismarck éppen II. Vilmos császártól kapott az elődjére megszólalásig hasonlító másik kutyát, Tyras II.–őt, ami csak 1896-ban múlt ki az árnyékvilágból. A korabeli magyar sajtó még erről is tudósított.[31]

A Borsszem Jankó következő interjú-parafrázisát teljes egészében közöljük. Részint a tanulmány helytörténeti jellege miatt, hiszen a keceli választók is megemlíttetnek benne; valamint nagyon szellemesen összefoglalja mindazt, amit Ábrányiról tudnunk kell: azaz finoman szólva is ellentmondásos viszonyát a vaskancellárhoz, a szélhámoskodását, hogy nem újságíró, és a Kossuth Lajos iránti rajongását. Egy roppant hiú ember portréja rajzolódik ki. Ha a Bismarck- interjú valóban misztifikáció, akkor bizonnyal nem a negyven forint honorárium, hanem a szerepelni vágyása késztette a meggondolatlan ballépésre.

„Ábrányi Emil Bismarcknál.
I.
Saját tudósítása.

Megírtam neki, hogy mikor jövök és ő várt a vasútnál. Nem kapván alkalmatosságot, kivette a kezemből a paktáskámat, hogy majd ő viszi. Láthatóan jól esett neki a látogatásom; hogyne, mikor az utolsó időben annyi idegen tolakodott hozzá.

Útközben csak privát ügyről beszélgettünk. Megkérdezte, hogyan vannak a keceli választóim, jó egészségben van-e Károlyi Gábor[32] *és a jelenlegi kormány nagyon fél-e az obstructiótól.*

Bismarck egészen más benyomást tett rám, mint a minőt képzeltem. Arca fenséges ragyogású, a jó indulat árnyalatával. Annyira elbájolt, hogy egy önfeledt pillanatomban majd levettem előtte a kalapomat. Szerencse, hogy ideje korán észre vettem ellágyulásomat.

Otthon a magas politikából kérdezett ki. Hogy mit beszélgettünk, azt ha elmondanám, nem volnék politikus.

Mielőtt belemelegedett volna a beszédbe, kérdezte tőlem, hogy nem vagyok-e újságíró.

– Már nem, válaszoltam resignatioval.

– Tudja ezt bizonyosan? faggatott tovább.

– A leghatározottabban, feleltem én, miközben a Budapesti Újság keserű emlékei könnycseppet facsartak szememből.

– Ez a szerencséje. így már beszélgethetünk. Ez volt az egyedüli szomorú pillanat. Beszélgetésünk további folyama kedélyes, mondhatni vidám volt.

Mikor eltávoztam, meg akarta csókolni kezemet.

– Nem, ezt nem engedem, kiáltám, ezt a kezet tavaly Kossuth szorongatta meg. Ezt a nyomot nem szabad lecsókolni. – Megengedtem neki, hogy megöleljen.

Nagyon elérzékenyült:

– Ki tudja, látjuk-e még egymást!"[33]

Szellemes, és nagyon kegyetlen az utolsó mondatig. A közhelyesen érzelgős elköszönés is telitalálat. Nyomatékosan veti fel a kérdést az olvasóban: látták-e egyáltalán valaha egymást? Ha látták is, Bismarck cáfolata után többé biztos nem találkoztak!

Ábrányit testileg-lelkileg megtörte a hiábavaló hadakozás igazáért. Napokon át képtelen volt lehunyni a szemét. Újabb nyilatkozatában a Bismarckhoz írt levél bombasztikus kifejezéseihez képest már jóval szerényebben, rokonszenvesebben fogalmazott. Mélyen sajnálta, hogy indiszkréciójával megbántotta Bismarck herceget, akinek joga van bejelentkezését nem megfelelő bejelentésnek tekinteni, a tölgyfa alatti találkozásról állíthatja, hogy az nem számított hivatalos fogadásnak, *„de azt sem Bismarck, sem senki a világon nem mondhatja, hogy Bismarck nem beszélt velem Schönhausenben."*[34]

Bismarck eljárását azzal magyarázta, hogy korábban már több újságíró félremagyarázta a szavait, és felgyülemlett haragja most éppen rajta csattant. Arra a felvetésre, ha már Bismarck ilyen engesztelhetetlen, akkor miért nem fordult a kancellár Herbert nevű fiához igazolásért, aki szintén részt vett találkozón, azt válaszolta, hogy gondolt rá, de nem akarta a fiút olyan helyzetbe hozni, hogy saját apját kelljen meghazudtolnia.[35]

A hibát ugyan az újságíró követte el, de a konzekvenciát a képviselőnek kell levonnia: *„Én nem akarom, hogy a magyar képviselői állás dignitása [ti. méltósága] bármilyen hibának ódiuma [ti. gyalázata] által érintessék. És ha az a vihar, melyet e hibámon kívül a véletlenségnek oly sok végzetes összejátszása is keltett, elégtételt és súlyos áldozatot követel: én, mintán a megtörténtet meg nem történtté nem tehetem és Bismarck herceghez Kissingen után nem lehet több utam, tehát a képviselőház elnökének be fogom jelenteni lemondásomat és ugyanezt a függetlenségi párt elnökéhez és választóimhoz intézendő levelemben is meg fogom indokolni."*[36]

---

30 *Borsszem Jankó,* 1890. aug. 31. 10. o.

31 A birodalmi kutya megdöglött. *Budapesti Hírlap,* 1896. május 21. 8. o.

32 Károlyi Gábor (1841-95) függetlenségi párti képviselő, az obstrukciós taktika híve.

33 *Borsszem Jankó,* 1890. aug.17. 10. o.

34 *Budapesti Hírlap,* 1890. aug. 29. 3. o.

35 uo.

36 uo.

Ábrányi kilátástalan helyzetén csak egy bizonyíték segíthetett volna. Elmondása szerint ő annak rendje-módja szerint levélben bejelentkezett Bismarcknál, és erre az egyik fia, Vilmos gróf pozitív választ adott. Ezt az ajánlólevelet Schönhausenban a névjegyével együtt átadta dr. Chrysandernek, a herceg titkárának, de nem kapta vissza. Többek között ezt is megpróbálta visszaszerezni Kissingenben, de ezzel is kudarcot vall. Bismarck környezete összezárt.

További csapás volt, hogy egy Adolf Kalbe nevű schönhauseni „tőkepénzes" emlékezett Ábrányira és „rikító vörös zubbonyos" feleségére, akiket dr. Chrysander elutasított. Bismarck szerinte este hét és kilenc között egy társasággal vacsorázott, akik a 9:54-es vonattal, Ábrányiékkal együtt utaztak el. Az Ábrányi által leírt időpontban a herceg ki sem mozdult a kastélyból. Kalbe számos tanúra hivatkozva állította a sajtóban, hogy Ábrányi cikke teljes koholmány.[37]

A meghazudtolt fél viszont váddal élt: *„Múlt pénteken közzétett nyilatkozatom tartalmát utolsó betűig fenntartom és Kalbe Adolf schönhauseni magánzót, mint fogadatlan prókátort, hazug rágalmazónak nevezem. Budapest, 1890. szept. 4. Ábrányi Emil."*[38]

Ezek után – ha létezett is az ajánlólevél – erősen lecsökkent a valószínűsége, hogy előkerül. De hogy teljes legyen Ábrányi veresége, egy lovag Marcziányi Györgynek[39] írt levelében maga gróf Bismarck Vilmos a levél létezését is tagadja:

„Hannover, 1890. szeptember 9. Igen tisztelt uram! Ábrányi úr az én nevemmel visszaélt. Én őt sem meg nem hívtam, sem ajánló levelet nem küldtem neki s egyáltalában nem intéztem hozzá egy sort sem. Ki van tehát zárva, hogy ő egy tőlem való s neki szóló levélnek a birtokában lett volna. Neve az általa most júliusban kibocsátott első közlésig ismeretlen volt előttem. A legkitűnőbb tisztelettel: Gróf Bismarck Vilmos."[40]

Válaszában Ábrányi csodálkozott, hogy a gróf miért most, hat héttel később jelentkezett a cáfolattal, amikor az ajánlólevelet ő már július 26-án, tehát az interjú előtt megjelentette a magyar sajtóban, és ezt a közleményt átvették a német lapok is. Majd Marcziányit vádolta meg, hogy személyes bosszúból vette rá valahogy az ifjabb Bismarckot a hazug nyilatkozatra. A költő állítólag elutasította a lovag egy kéziratát, sőt vissza sem tudta adni, mert elkeveredett valahogy a szerkesztőség zűrzavarában, ezért neheztelt rá meg Marcziányi.[41] Egyfajta mélypontnak tekinthető, hogy ezt a válaszát az Ábrányit korábban foglalkoztató *Budapesti Hírlap* a „tónusa" miatt nem is közölte.[42]

Egy valami tényleg nehezen érthető. Ha Bismarck Vilmos cáfolatot akart küldeni, miért nem egyenesen a sajtóhoz fordult, miért kellett ezt a kevéssé ismert kalandor írót, genealógust közbeiktatnia. Nem tudjuk, milyen kapcsolat lehetett a gróf és Marcziányi között. Hacsak nem voltak szoros barátok, akkor a fentiek inkább arra utalhatnak, hogy valóban Marcziányi kereste meg az ifjabb Bismarckot, és eszközölte ki az interjút megcáfoló levelet.

Bismarck schönhauseni kastélya a tölgyfával (Internet)

A nekikeseredett Ábrányi olyan egyértelműen jelentette be lemondási szándékát, hogy ezt a sajtó egy része befejezett ténynek is vette. Tudni vélték, hogy saját pártja gyakorolt rá nyomást, még a keceli körzet új függetlenségi jelöltjét, Olay Tamás budapesti ügyvédet is megnevezték.[43] Ennek köszönhetően a későbbi Ábrányi-életrajzok egy része úgy tudja, a költő belebukott az 'ál-interjúba'. Például az a *Pesti Napló* is - amelynek huszonhat éven át volt munkatársa - azt írta nekrológjában, hogy lemondott. A politikai karrierjét valóban megtörte az eset, de mandátumát - minden hangzatos fogadkozása ellenére - végül nem adta vissza. Ő ugyan hajlandó lett volna az ilyen esetekben szokásos konzekvenciákat levonni, de egy vérbeli demokratának számolnia kell a 'népakarattal' is.

Egy „keceli földműves" aláírásával felhívást intéztek a Függetlenségi Párt választókerületi szervezetéhez, hogy szavazzanak bizalmat Ábrányinak, és ezzel tegyék lehetővé képviselői megbízatásának megtartását. Erre a háromezren felüli kerületből össze is gyűlt 15 (!) ember Hajóson, egy úgynevezett „nagykonferenciára", és egyhangúlag megszavazták a bizalmat. A jegyzőkönyvet elküldték Ábrányinak, amelyben döntésüket a következőképp indokolták: „[…] *hiszen mi ismerjük Bismarckot / s hogy „az Ábrányit ért szégyen nem a képviselőt érte, hanem az Írót, ahhoz pedig nekünk semmi közünk."*[44]

Erre Ábrányi Emil hosszabb levelet intézett a választókerület vezéregyéniségeihez, amelyben köszönetet mondott a bizalomért, és a hajósi 'határozatra' hivatkozva elállt lemondási szándékától.[45] Nem világos azonban, mennyire lehetett reprezentatív a bizalmat szavazó tizenöt fő. A *Pesti Hírlap* nem kommentálta ezt a számot, de azért szembeállította a körzet több mint háromezer választópolgárával. Persze lehetett valamiféle választmány is. Az is kérdés, miért nem a választó körzet központjában, Kecelen ültek össze. A felhívást kibocsátó, gyanúsan névtelen „keceli földműves" akár maga Ábrányi is lehetett. Ilyesmit természetesen csak akkor tételezünk fel róla, ha a Kossuth-nyilatko-

37 A Bismarck-interview. *Pesti Hírlap,* 1890. szept. 4. o.

38 *Pesti Hírlap,* 1890. szept. 5. 5. o.

39 Marcziányi György (1844-1898) katonatiszt, író, genealógus, heraldikus. A párbajról és a nemesi erkölcskódexről írt könyveket.

40 Az Ábrányi Bismarck ügy. *Kolozsvár,* 1890. szept. 13. 3.

41 uo.

42 *Budapesti Hírlap,* 1890. szept. 13. 7. o.

43 *Pesti Hírlap,* 1890.szept. 2. 3. o.

44 *Pesti Hírlap,* 1890.szept.30. 8. o.

45 *Szegedi Napló,* 1890. okt. 2. 9. o.

zatot is személyesen ő hamisította meg, és a Bismarck-interjú is csak költői fantáziájának szülöttje volt.

Mandátumát tehát kitöltötte, de politikai aktivitása erősen csökkent. 1890. november 5-én lemondott könyvtári bizottsági tagságáról, és hat hónap szabadságot kért a Ház elnökétől, amit egészségi állapota helyreállításával indokolt,[46] ami a korabeli tudósítások szerint valóban megrendült. Talán abban sem tévedünk, hogy a pártjának érdeke is az lehetett, hogy amíg el nem ül a botrány, kivonják a politikai csatasorból. Többé fel sem szólalt. Nyilván nem akarta magát kitenni a hitelességét megkérdőjelező gúnyos megjegyzéseknek.

öregúr játszotta a kancellár szerepét, a levélíró pedig Herbertet, a fiát. Ábrányi pedig teljesen bedőlt a színjátéknak, komoly politikai eszmecserét folytatott az ál-Bismarckkal. A névtelen még meg is dicsérte a diszkréciójáért, az ál-Bismarck sokkal keményebben fogalmazott. A valódi Bismarckok pedig az egészről semmit sem tudtak.[47]

Bár korábban is felmerült, hogy Ábrányi valami átverés áldozata lett, ez a történet sok sebtől vérzik. Hogyan kerülhetett az ismeretlenhez Ábrányi levele? A postai szortírozóban talált rá véletlenül, vagy Bismarck postaládájából emelte el? Azt ő sem írta, hogy a kancellár titkárságán dolgozott volna. Találnia kellett a szerephez egy Bismarck-hasonmást, s ő magának is megszólalásig hasonlítania kellett Bismarck Herberthez. Igaz, hogy Ábrányi személyesen nem találkozott még velük, de képről jól ismerhette őket, a kancellárt mindenképpen. Ezek után pedig belopóztak Bismarck udvarára, és előadták a kis kamaradarabot. Bárki, bármikor kijöhetett volna. Az lett volna az igazi bohózat! Két Bismarck és két Herbert! Tudott volna az egészről a kancellár? Részt vett volna egy ilyen gyerekes tréfában?

Bismarck Tyras II és Rebecca kutyáival (Internet)

Van azonban a történetben még egy fordulat. 1891 februárjában a *Pester Lloyd* egy Veronában feladott névtelen levelet közölt azzal, hogy a benne foglaltak valóságáról a „legkompetensebb" helyről meggyőződtek. A hírt - a névtelen leveleket illető kötelező szkepszissel ugyan - de a magyar nyelvű sajtó is átvette. Egy bizonyos N. N. német hazafi nagyon felbosszankodott Ábrányi németellenességén (poroszellenes beszéd a Gambetta-szobornál, Bismarck „lekutyázása" az idézett versben, a német színház elleni felszólalása), ezért elhatározta, hogy megleckézteti a költőt. Valahogy elfogta a Bismarcktól audienciát kérő levelet. Ő válaszolt Bismarck Vilmos gróf nevében. A kertben egy ismerős

Alighanem az *Ország-Világ*-nak van igaza. Ez a levél ízetlen, gonosz tréfa *„melynek megírására – gyönge németségű stílusából ítélve – valamelyik kéjutazó honfitársunk vetemedhetett unalmában."*[48]

Annál szomorúbb, hogy a jobb sorsra érdemes Ábrányi úgy kapott az esélyért, mint fuldokló a mentőövért: *„Minden találgatásnak elejét veendő, ezennel kijelentem, hogy az illető levélben foglaltakat, bármily meglepők legyenek is azok, valókul fogadom el. Valókul fogadom el azért, mert inkább lehet és kell feltennem azt, hogy valaki qualifikálhatatlan rosszlelkűséggel és aljas furfanggal visszaélt a Bismarck herceg nevével, semmint ő maga élt volna vissza a saját nagyságával.* […] *Nekem azt a mi e levélből kiderül, nincs okom röstelleni, mert inkább vagyok megcsalatott, mint csaló, inkább félrevezetett, mint hazug. Lehet, hogy mások nagyobb elővi- gyázattal bölcsebben cselekedtek volna – e részben a leckét köszönettel veszem és hasznomra fogom fordítani, – de eljárásom őszinteségében ezentúl senki sem kételkedhetik."*[49]

Szánandó de érthető, hogy újságíróként Bismarckot fel nem ismerni, jó balekként otromba tréfa áldozatának lenni, még mindig kívánatosabb, mint hazugságban maradni a világ előtt. Mi történt valójában? Ezt valószínűleg sohasem tudjuk már meg, a szereplők egyike sem tett őszinte, feltáró vallomást.

Azt, hogy Ábrányi költötte az egész interjút lélektanilag valószínűtlennek tartom. Egy tapasztalt újságíró, egy képviselő, akinek van vesztenivalója, nem hihette, hogy egy ilyen fajsúlyú személyiséggel készített hamis interjú felett egyformán átsiklik maga Bismarck és a közvélemény is. Ezt még akkor sem hihette, ha tényleg nem volt a cikkben semmi különösebben kompromittáló az exkancellárra nézve. Nagyon előrelátónak és nagyon hidegvérűnek kellett volna lennie egy ilyen misztifikáció keresztülviteléhez. Előbb hamisít Bismarck Vilmos nevében egy ajánlólevelet, ezt jó előre leközölteti a magyar újságokkal. Elutazik Schönhausenba, ott kidobatja magát Bismarck titkárával, majd megírja a cikket. Amikor lelepleződik, elutazik Kissingenbe, csak azért a látszatért, hogy tisztázni akarja az ügyet Bismarckkal. Esetleg az ajánlólevél ellenére sem fogadták, és erre 'bosszúból' vagy hiúságból írta a cikket? Azt inkább el tudjuk képzelni, hogy csak pár szót válthattak, és ő ezt kellőképpen kiszínezte.

Bismarck hitelességében - minden tiszteletünk mellett - már nem lennénk olyan biztosak. Rafinált diplomata volt. Az eszközökben aktív politikusként sem válogatott. Az ún. emmsi távirat átfogalmazásával 1870-ben kiprovokálta a porosz-francia háborút. Egyébként is hírhedt volt arról, hogy interjúit utólag gyakran helyesbíttette. Ábrányi látogatása előtt állítólag két interjúban

[46] Képviselőházi napló, 1887. XIX. kötet • 1890. október 1–november 18. Országos ülés. 1890. évi november hó 5-én, szerdán. 78. o.

[47] *Budapesti Hírlap,*1891.febr. 16. 4. o.

[48] *Ország-Világ,* 1891. febr. 21. 129. o.

[49] *Székely Nemzet,* 1891. febr. 19. 4. o.

is kiforgatták a szavait. Az Ábrányi-interjúban a német sajtót bíráló mondatai keltettek némi felzúdulást, és talán visszatérésének meglebegtetése is kényes helyzetet teremtett számára. Akár mondhatta is mindezt abban a hiszemben, hogy egy magyar képviselővel beszélget, akinek szavát vette diszkréciójáról. Az indiszkréció bőszítette úgy fel, hogy itt nem egyes mondatokat helyesbíttetett, hanem még találkozásukat is megcáfolta, hogy erkölcsileg összezúzza azt, aki visszaélt bizalmával. Abban semmi csodálatosat nem látunk, hogy a környezete ebben támogatta. A magyar 'firkász' sorsa, aki valóban nagy hibát követett el, aligha érdekelte a német arisztokratákat.

Ábrányi szerette volna azt hinni, hogy csak átverés áldozata lett. Ennek valószínűtlenségét fentebb már kifejtettük, de egyetlen tény akár ezt a forgatókönyvet is elképzelhetővé tenné. Az elhíresült interjúban elcsodálkozik, mert másmilyennek látja Bismarckot, mint amilyennek a megjelent képei alapján ismerte: *„Közvetlen közelből jól megfigyeltem a herceg arcát és láttam, hogy egyetlen fotográfiája sem hű. Minden fényképe kemény, csaknem durva kifejezéssel bír; ha az ember e fényképeket látja, csakugyan azt hiszi, hogy ez az óriás vasat eszik és vért iszik rá. Pedig Bismarck kékesszürke szemeiben egy kedélyes ember bonhomiája* [ti. nyájassága] *ül.* […] *Szemügyre vettem feje búbját is, de a történelmi nevezetességű három hajszálat nem láttam rajta. Sima, mint a tenyerem.”*[50] Nem hasonlított, mert talán nem is ő volt? A veronai levél teljesen nem tisztázta Ábrányit. Nem is indult, vagy pártja nem indította a következő választásokon. Egy fellángolása még akadt. Amikor utóda, Eötvös Géza öngyilkos lett, újra bejelentkezett a keceli kerületbe. Akkorra már a Függetlenségi Párt Vállyi Árpádot jelölte, vagy legalább is erre hivatkozva utasították el.

A kerületen egyébként továbbra is átok ült. Vállyit meg is választják, de 1893-ban súlyos idegbaj tünetei jelentkeztek nála: *„Keservesen panaszkodott Thalynak, hogy őt mindenki bolondnak tartja. Thaly Kálmán vigasztalta, hogy csak ellenségei költik rá ezt a hírt. Vállyi erre azt válaszolta: Pedig lásd, Kálmán, van nekem eszem; több mint valamennyitöknek, mert a király is most bízott meg a kabinet-alakítással, nem állnál be hozzám pénzügyminiszternek. Thaly persze erre a felszólításra nagyot nézett. Vállyi pedig elment haza a Vadászkürt-szállodába és levelet irt Wekerle miniszternek és Csáky Albin gróf kulturminiszternek, értesítve őket is, hogy a király őt bízta meg új kabinet-alakítással és felszólította Wekerlét és Csákyt, hogy lépjenek be az ő kabinetjébe.”*[51]

Ábrányi Emil viszont néhány hónap alatt kiheverte az ő idegeit is kikezdő botrányt. Politikai pályája megtört ugyan, de sokak örömére visszanyerte a költészet: *„A magyar Don Juan megjelenésének érdekes háttért kölcsönzött az a történet, mely az elmúlt évben Ábrányi Emil szereplését megakasztotta. Ez a munka úgyszólván rehabilitálta a fordítót, visszaadta őt az irodalomnak és költészetének. Sajtó és közönség, különösen pedig az írók, ilyen szempontból foglalkoztak vele és ha csakugyan költői munka, mely úgy tartalmánál, mint értékénél fogva első helyen áll, legyőzhet elfogultságot vagy előítéletet, melyet a költő iránt éreztek: úgy a magyar Don Juan teljesen rehabilitálja Ábrányi Emilt.”*[52]

A kiskőrösi olvasó talán elcsodálkozik, mit keres egy keceli képviselő története a városa múltját feldolgozó folyóiratban. Indoklásnak a földrajzi közelség is elegendő lehetne, de mint fentebb kiderült, Ábrányi Emil fáradhatatlanul képviselte városunk nagy szülöttének, Petőfi Sándornak a kultuszát.

Karinthy Frigyes érdekes módon éppen Ábrányinak nem szentelt paródiát, de az *Így írtok ti* Petőfinek szánt fejezetéhez írt egy szellemes bevezetőt, ahol azért nem kímélte tanulmányunk hősét sem. „(Petőfi) *Szobra a Duna-parton áll, fölfelé tartott három ujjával jelzi a közvetlen alatta állomásozó propellerközlekedés másodosztályú menetdíját: - mások szerint viszont ara esküszik, hogy Ábrányi Emilt nem is ismeri, nemhogy ő szólította volna fel a róla szóló költemények megírására.”*[53] A „nem is ismeri” kitétel egyértelműen ironikus célzás volt Bismarck idézett cáfolatára.

Petőfi rajongója természetesen járt Kiskőrösön is. Az Írók és Művészek Társasága 1886. május 2-án kirándulást szervezett Kiskőrösre és Szabadkára. Az út felolvasásainak jövedelmét a szülőház fenntartására kívánták fordítani. A különvonaton érkező mintegy hetven főt Kiskőrösön meleg vendégszeretettel fogadták. A nagyvendéglőben hangversenyt tartottak, amelyen fellépett Komócsy József, és olyan nagyobb nevek is, mint Tolnai Lajos, vagy Ábrányi Emil. Ábrányiné Wein Margit (neves operaénekesnő volt) zongorakíséret mellett elénekelt népdalai zajos tetszést arattak. A Petőfi-szobornál meghallgatták a helyi tót gyerekektől a Himnuszt, majd több beszéd is elhangzott. Az egyik szónok maga Ábrányi volt. Többen – köztük Ábrányiné – megkoszorúzták a szobrot. A kaszinóban egy közös bizottság létrehozásáról döntöttek, azzal a céllal, hogy együtt gondoskodjanak a város polgáraival a szülőház fenntartásáról.[54]

A szent hajlék emlékkönyvébe a következő sorokat írja a költő:

„Márványból épült paloták ledőlnek,
Elomlanak gúlák, pantheonok,
De ahol a szabadság csalogánya
Világra jött: a fészek állni fog!” –
Úgy legyen!

Fodor Tamás

Petőfi szülőháza 1891-ben, Ferenczi Zoltán felvételén (Krámer Iván gyűjteménye)

[50] *Budapesti Hírlap,* 1890. aug. 13.2. o.
[51] *Pesti Hírlap,* 1893.okt. 13. 10. o.
[52] Egyveleg. Irodalom és művészet. *Magyar Szalon* 1891-1892/ 633. o.
[53] KARINTHY Frigyes: Így írtok ti. Magvető Könyvkiadó, Bp.1992. 11. o.
[54] *Vasárnapi Ujság,* 1886. máj. 2. 293. o.

Menekültek Kiskőrösön az első világháborút követően

(Harmadik rész)

Kiskőrös közösségi és társadalmi életében mindig is nagy szerepet töltöttek be a pedagógusok. A 20. század elején az evangélikus és a katolikus iskolákban oktatók között egyre nagyobb számban fordultak elő a helyben, a környéken vagy a későbbi kis Magyarország területén születettek. Az állami oktatásban résztvevőket központilag irányították ide. Az állami elemi iskola tantestülete az első világháború kitörésekor a következő oktatókból állt. Az iskola igazgató-tanítója Szilágyi Frigyes volt (aki Kassán született); Zalánffy Erzsébet 1883-ben született Losoncon, 1904 szeptemberében került Kiskőrösre Jászteleken; Tepliczky Margit 1874. augusztus 30-án született Bártfán, 1904-től tanított Kiskőrösön; László Mihály 1888. október 21-én született Apácán, 1913-tól tanított Kiskőrösön; Seremetné Pekár Anna gyermekei a horvátországi Zágrábban születtek, majd onnan költöztek Kolozsvárra, s az első világháború idején került Kiskőrösre; Petz Kornélia pedig Békéscsabáról került ide. Gergely Ilona állami óvónőként volt tagja a tantestületnek. Ő Kolozsváron született 1879. február 17-én, s 1910-től nevelte a kis nebulókat a Luther téri állami óvodában.

Az 1918 végi összeomlás után a megszállt területeken élő pedagógusok nagy része nem esküdött fel az új hatalomra. Jobb esetben elveszítették munkájukat, de gyakran ki is utasították vagy egyszerűen csak áttoloncolták őket a határon. Aki tanítóként szerette volna folytatni a munkáját, az jelentkezett a még működő hivatalos szerveknél. Ne felejtsük el, hogy közben volt az őszirózsás forradalom, majd a Tanácsköztársaság, s végül Horthy hatalomra jutása. A vörös terrort a román megszállás, majd a fehérterror követte. A megcsonkított ország száz sebből vérzett az első világháborút követő években. Kevés volt az élelmiszer, a fűtésre a szén, világításra a petróleum. Ilyen helyzetben nem csoda, hogy a menekült tanítók minél hamarabb munkához szerettek volna jutni. A helyzetüket még az is nehezítette, hogy a kis Magyarország határain belül született, s az első világháborút közvetlenül megelőző években vagy a háborús években végzett fiatal tanárok is munkát kerestek.

Így került Cebe-pusztára Waitz József, aki Császártöltésen született 1896. március 19-én. 1912-ben végezte el a tanítóképzőt, majd a 30. m. kir. honvéd gyalogezredben harcolt a világháborúban. 1918-ban, a leszerelése után osztották be Kiskőrösre.[1] 1919. március 19-ig hét menekült tanítót osztott be a kiskunhalasi királyi tanfelügyelőség a kiskőrösi állami elemi iskolához. Franczia Jánost 1919 elején helyezték Kiskőrösre, ám csak néhány hónapig maradt itt, mivel május 5-én már Kunszentmiklóson jelentkezett szolgálattételre. Voltak olyan menekült tanítók is, akiket ide helyeztek, de nem foglalták el állomáshelyüket: ilyenek voltak Lázár János felsőoroszfalusi tanító, Hammel Árpád Nyitra mellől menekült tanító, Veress Kornélia, és Újvári Anna.

Pollákné Zádor Róza bártfai menekült tanítónőt 1919. szeptember 22-én osztották be Kiskőrösre. 1919 végén özvegy Langer Vilmosné, Vikos Júlia pécsujfalvi menekült, családos óvónőt a tanfelügyelőség szintén Kiskőrösre helyezte. Átköltözésekor összeütközésbe került az új hatalommal. 1919. november 24-én kérvényt nyújtott be a hivatalos szervekhez, amelyben panaszt tett a cseh katonaságra, akik nagy kárt okoztak neki az költözése idején, s egyben kérte a károk megtérítését. Vajdáné Révész Etelka egy Sáros megyei izraelita iskolából menekült át, pár hónapig Kiskőrösön tanított, majd 1920. október 10-én a kiskunfélegyházi izraelita iskolához osztották be. Langer Irén okleveles helyettes tanítónő szintén a Felvidékről menekült Magyarországra 1920 márciusában, majd 1920. november 20-án a bátyai római katolikus elemi iskolához osztották be.

Paulinyi Mihály és családja, valamint testvére, vitéz Paulinyi Gyula Losoncról érkezett településünkre.[2]

Badinyi Hudoba (Chudoba) Emma Paulina Anna 1882. július 25-én született Nagyócsa (Zólyom vm.) régi nemesi családban. Apja, Badinyi Hudoba Pál uradalmi ispán, anyja, Szloboda Paulina volt. Tanítói oklevelét 1905. június 28-án szerezte meg Eperjesen. Először Kálnokon, majd Ábelfalván tanított.[3] 1909-ben a pallósi (ma Besztercebánya része) helyezték át.[4] 1919. május 12-én kapta meg a tanítói állást Kiskőrösön, s 1944. március 31-én bekövetkezett haláláig itt tanított.[5] Évente többször meglátogatta a határon túlra került özvegy, egyedül élő édesapját. Badinyi Hudoba Pál 1930 márciusában meghalt, lánya ezután már nem utazott ki a korábbi Felvidékre.

Furia Ilona 1902. február 19-én született Orkután (Sáros vármegye). Apja: Furia Károly evangélikus tanító, édesanyja: Geruska Mária.[6] Középiskolai tanulmányait a Bártfai Állami Gimnáziumban végezte. Az összeomlás után Furia Károly összepakolt családjával, s Magyarországra költözött, később Fülöpszálláson iskola igazgatóként vonult nyugállományba. Lánya 1921-ben Budapesten, a Csalogány utcai Tanítóképző Intézetben szerezte meg tanítói oklevelét. Nehezen talált munkát. Több helyen tanított helyettesként. Fülöpszálláson hosszabb időt töltött a helyi iskola alkalmazásában. 1928-ban Kiskőrösre helyezték át először helyettes tanítónak, majd rövidesen állandósították.[7] Tevékenyen részt vett az Ifjúsági Egyesület munkájában. Népdalokat és Kodály-dalokat tanított diákjainak. Az iskolájának adományozta az apja által Sáros megyében gyűjtött kőzetgyűjteményét. A kicsiknek bábcsoportot szervezett. Nyugdíjba vonulásáig itt tanított, ezután Budapestre költözött testvéréhez.[8] 1983-ban halt meg Budapesten.

Dettrich Erzsébet 1894. február 2-án született Kaposváron. Édesapja: Dettrich Béla adótiszt, édesanyja: Szávay Mária Ilona. Édesapja selmecbányai származású volt, a Kaposvári adóhivatalhoz vezényelték át, s itt ismerkedett meg későbbi feleségével. Édesanyja 1898-ban meghalt.[9] Ettől fogva az apja és a nagyszülők nevelték. Középiskoláit Kaposváron végezte. A tanítói oklevelet 1912-ben szerezte meg a szabadkai Állami Tanítóképző Intézetben. 1913 és 1918 júniusa között Illaván ideiglenesen megbízott nevelőnő volt. 1918-ban Szabadkára helyezték

1 Paulovits Sándor (szerk.): Harmincas honvédek élete a halálmezőkön, Kecskemét, 1939.
2 Az ő élettörténetüket már egy korábbi számban bemutattuk.
3 Dunáninneni Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei, 1907. augusztus.
4 Budapesti Közlöny, 1909. augusztus 12.
5 Kiskőrösi polgári anyakönyvek.
6 Szlovákiai evangélikus anyakönyvek.
7 MTI Napi Hírek, 1930. augusztus 14.
8 kis Kőrösi lap, 1993. február 3.
9 Magyar állami anyakönyvek.

át. A megszállók elől Magyarországra menekült. 1919-ben Fülöpszálláson. majd 1922-től Kiskőrösön tanított nyugdíjba vonulásáig. Testvére, Margit Dr. Paál Gyula kiskőrösi orvosnak volt a felesége. A férj halála után, a két testvér összeköltözött. Dettrich Erzsébet 1961-ben hunyt el, Kiskőrösön temették el.

Kováts Lajos Pál 1896. április 6-án született Esztergomban. Apja: Kováts István végrehajtó, anyja: Pilisy Ilona. Tanítói oklevelét Kalocsán szerezte meg 1915. március 27-én. A világháború kitörése miatt már nem tudott elhelyezkedni, mivel behívták katonának. A gyalogságnál szolgált. Olyan vitézül harcolt, hogy 1917. február 1-jén már főhadnagyként teljesített szolgálatot. Az első világháborúban 43 hónapból 20 hónapot az első vonalakban küzdött. Kitüntetései: II. osztályú ezüst vitézségi érem, sebesülési érem, Károly csapatkereszt. Leszerelése után, 1918-ban kinevezték tanítónak. Nem sokáig örülhetett békés állásának, mert a megszállók elől menekülnie kellett, így Kiskőrösre került. 1920. április 20-án megnősült, feleségül vette Glósz Ilonát. Gyermekei Kiskőrösön születtek: Bertalan Zoltán 1921. március 19-én, Verona 1924. január 23-án, Géza István 1926. január 8-án.[10] Az erdőtelki iskolához helyezték, ahol szolgálati lakást is kapott. Ez kezdetben nagy könnyebbséget jelentett számukra, később viszont folyamatos kellemetlenséget okozott. Gyermekeit nem a tanyasi iskolába íratta, hanem a belterületi állami elemi iskolába. Úgy gondolta, hogy az egész család inkább beköltözik Kiskőrösre, s feladja a szolgálati lakást. Ezt azonban a tanfelügyelőség nem engedélyezte, mivel a tanyasi tanítónak az iskolájának a szolgálati lakásában kellett laknia. Éveken keresztül kapta a tanfelügyelőségtől a felszólításokat, hogy költözzön vissza. Akkor enyhült meg kissé az állam szigora, amikor a második tanító elfoglalta a szolgálati lakást. 1935-től leventeoktatóként is működött. Mikor a katolikus egyháznak kántorra volt szüksége, ő ezt is elvállalta, miután a tanfelügyelőség engedélyezte. Nemcsak énekelni tudott, de remekül hegedült és zongorázott is. 1925-ben engedélyezte a tanfelügyelőség azt is, hogy a mozi előadásokat zongorán kísérje. A második világháborúban többször behívták katonának. 1940-ben, 1941-ben és 1942-ben hónapokig erősítette a Magyar Honvédséget. Részt vett az erdélyi és a délvidéki bevonulásban is. Megkapta az Erdélyi Emlékérmet, Délvidéki Emlékérmet. 1949. augusztus 27-én szerelt le véglegesen a hadseregből. 1963. október 21-én halt meg Kiskőrösön.[11] A katolikus temetőben temették el.

Pokorny Vilmos 1898. október 21-én született a Nyitra megyei Szenicén. Apja: Pokorny Henrik kereskedő, anyja: draskóczi Krasznecz Karola. Középiskoláit Modorban végezte, majd beiratkozott a modori Tanítóképző Intézetbe. Az első világháború megtörte tanulmányait. Bevonult katonának a gyalogsághoz. 23 hónapig állt a haza szolgálatában, ebből 7 hónapot az első vonalban töltött az olasz fronton. Megkapta a Károly csapatkeresztet. Karpaszományos szakaszvezetőként szerelt le. 1918. április 28-án kapta kézhez a tanítói oklevelét. Az összeomláskor

Az idős Pokorny Vilmos (PSVK HGY)

Rozsnyón cseh fogságba esett, de hamarosan megszökött onnan. Visszatért szülőhelyére. 1922. november 2-án vette feleségül Provaznik Etelkát. 1922. március 19-én született meg Szenicén lányuk, Márta. A gyermekük világra jötte után nem sokkal illegálisan Magyarországra költöztek. Először a Veszprémi Tanfelügyelőség területén helyezkedett el. Rövid ideig tanított Nemeslányfalun, Vanyolán, Soltvadkerten és Páhin. 1922 december 12-én került a családjával együtt Kiskőrösre, a belterületi állami elemi iskolához. Először egy parasztházban kaptak szállást, majd idővel felépítették családi házukat a Nagyatádi utcában. Jelentős szerepet töltött be az iskola szertárának fejlesztésében. Rovarokat gyűjtött, amelyeket saját kezűleg kipreparált. Szilágyi Frigyes igazgatóval együtt szervezték a tanév végén a kézimunka és rajzkiállítást. A tornavizsga és az tanévzáró lebonyolítása is az ő feladatuk volt.[12] A helyi lövészegylet lövőmestere volt. Amíg szülei éltek, minden évben meglátogatta őket Szenicén. 1925-től 1932-ig, majd 1934-től 1943-ig levente oktatóként, majd főoktatóként is tevékenykedett. A második világháború idején, 1940-41-ben bevonult katonának. Részt vett a magyar kir. 20/III. zászlóaljjal az erdélyi, majd a délvidéki bevonulásban tartalékos hadnagyként. Ezért megkapta az Erdélyi Emlékérmet és a Délvidéki Emlékérmet. A háború vége felé újra fel kellett vennie a katona ruháját, rövidesen Németországba került alakulatával. 1945. április 2-től október 6-ig angol fogságban volt. 1948-tól nyugdíjazásáig az iskola felső tagozatán tanított. Nyugdíjas éveiben Kecskemétre, a lányához költözött. Ott halt meg 1969. október 10-én.[13]

Gerhardt Zoltán 1900. május 27-én Budapesten született.[14] Apja: Gerhardt Gyula László magánhivatalnok, anyja: Korsós Mária. A család Sáros megyei kötődésű. Gerhardt Gyula László Zoltán fia születése után nem sokkal visszaköltöztek Nagysárosra. Gerhardt Zoltán a középiskoláinak elvégzése után beiratkozott az Eperjesi Evangélikus Tanítóképző Intézetbe. A tanítói oklevelet 1918. április 26-án kapta kézhez, s még ezen a napon jelentkezett katonának. 1919. január 25-ig töltötte katonai szolgálatát. Az új határok megvonásakor Budapesten tartózkodott, nem tudott hazamenni szüleihez. 1918 novemberében a nagysárosi iskolába helyezték volna, de még nem szerelt le a katonaságtól. Karpaszományos szakaszvezetőként szerelt le. 1919-ben Soltvadkerten, majd 1920-ban Kiskőrösön, az alsócebei iskolában helyezkedett el tanítóként. 1923 februárjában az erdőtelki iskolához helyezték át. 1926-27-ben leventeoktatóként is tevékenykedett. Hosszú ideig tartotta a kapcsolatot Sáros megyei rokonaival. Minden évben többször meglátogatta szüleit Nagysároson. 1940-41-ben újra behívták katonának. Részt vett az erdélyi bevonulásban a 20/ II. zlj keretében. Megkapta az Erdélyi Emlékérmet. 1942. november 18-án megházasodott, Feleségül vette kolléganőjét, Mélykúti Vilmát. 1945 végén újra behívták katonának. Orosz fogságba esett 1945. március 31-én, de július 23-án már kiszabadult. Hazatért Kiskőrösre a családjához. 1944-ben született meg Zoltán, 1947-ben Sándor, majd 1949. február 6-án Tamás nevű gyermekük.

kazinczi Kazinczy Borbála Júlia 1875. március 5-én született Eperjesen. Apja: Kazinczy Manó, anyja: Ossikovszky Teréz volt. Középiskoláit Eperjesen végezte. 1895. június 21-én kapta meg óvónői oklevelét az eperjesi Állami Kisdedóvónőképző Intézettől. 1906-tól dolgozott óvónőként. Ekkor a Sopron megyei Rétfaluban helyezkedett el. 1912-ben is ott dolgozott. Nem sokkal ez után Szakálházára került állami óvónőnek.

[10] Kiskőrösi polgári anyakönyvek
[11] Kiskőrösi polgári anyakönyvek.
[12] kis Kőrösi lap, 1995. február 3.
[13] Kecskeméti polgári anyakönyvek.
[14] Magyarországi polgári anyakönyvek.

1914 májusában Kovácsné Parti Jolán nagysárosi állami óvónővel kölcsönösen helyet cseréltek. Így került a nagysárosi óvodába.[15] Ebben az évben hunyt el édesanyja Eperjesen (édesapja már korábban, 1901-ben). A határok megváltozása után Magyarországra került. Családtagjainak nagy része is áttelepült Erdőhorvátiba. Először Szabadszálláson, majd 1924. március 27-től a kiskőrösi állami óvodában dolgozott. Idővel vezető óvónővé léptették elő. Továbbképzések alkalmával többször tartott bemutatókat. Egyik foglalkozásának ez volt a címe: „Beszélgetés a földieperről".[16] 1939 júliusában kérte nyugdíjazását, majd továbbra is Kiskőrösön élt. Itt halt meg 1953.január 23-án. és itt is temették el.[17]

Szőts Amália 1883. szeptember 12-én született Kézdivásárhelyen. 1900. június 9-én szerezte meg tanítói oklevelét Nagyszebenben. 1910-ben Szörcse (Háromszék) faluban tanítónő, ekkor egy továbbképzésen vett részt Sepsiszentgyörgyön. 1911-ben a kibédi állami elemi iskolához helyezték át.[18] Az összeomlás után Magyarországra menekült. Az állami szervek a bicskei állami elemi iskolához osztották be. A menekültek részére gyűjtött alapból kapott a Néptanítók Lapján keresztül adományt.[19] Verseket írt, amelyeket a napilapok is megjelentettek. A Bicskén eltöltött évek után Monorra, majd 1931-ben Pándra került tanítani.[20] 1932-ben helyezték át Pándról Kiskőrösre. 1939. november elsejével nyugállományba vonult.

Tury Erzsébet 1872. november 20-án született Hajdúszoboszlón régi nemesi családban. Apja: Tury Albert ügyvéd, Hajdúszoboszló polgármestere, anyja: Bajomi Hegedűs Erzsébet, aki férje halála után lányához költözött Kiskőrösre, s itt halt meg 1925. június 3-án.[21] Tanítói oklevelét Hódmezővásárhelyen szerezte meg 1896. június 30-án. 1897-től óvónőként dolgozott Nagytapolcsányban. A 20. század elején Temesvárra helyezték át. Itt dolgozott a román megszállásig. 1919 őszén helyezték Kiskőrösre. Gergely Ilona helyébe lépett az óvodában, ahol szolgálati lakást is kapott. 1921. augusztus 17-én az izsáki községi óvodához osztották be, de az áthelyezését rövidesen visszavonták. Kiskőrösön dolgozott nyugdíjba vonulásáig. 1937 május elején vonult nyugállományba. Kiköltözött szolgálati lakásából, s a Thököly utcában álló házba költözött. Itt is halt meg 1959. február 28-án. Kiskőrösön temették el.[22]

Menczer Jakab tanítványaival 1928-ban (PSVK HGY)

Menczer Jakab 1890-ben született a délvidéki Moholon. Középiskoláit és a tanítóképzőt Budapesten végezte. Nyitrára osztották be, a helyi izraelita iskolához osztálytanítónak. Már 1914 decemberében behívták katonának, de az országis izraelita tanítóegyesület beterjesztette kérést, hogy mentesítsék a népfölkelői szolgálat alól. A sok száz beérkezett kérelemhez hasonlóan ezt is elutasították a katonai hatóságok.[23] Így 1915-ben bevonult katonának az 1. honvéd gyalogezredhez.1918-ig a harctéren szolgálta a hazáját. Leszerelése után nem tudott hazatérni. Se Mohol, se Nyitra nem tartozott többé a megcsonkított hazához. Az 1920-as években Kiskőrösre helyezték az izraelita iskolához. Hamarosan megnősült. Feleségül vette Friemann Cecíliát. Gyermekeik: Emil, Lívia. A felesége és Lívia leánya a holocaust áldozata lettek. Az izraelita nőegylet ügyvezetője, iskolaszéki és elöljárósági tag és a hitközség jegyzője is volt.[24] Az első és a második osztályok tartoztak hozzá. 1944-ben őt is deportálták Auschwitzba. Szerencsésen túlélte a megpróbáltatásokat, s visszatért. Budapesten a Dob utcai ortodox iskolában talált munkát. 1948 márciusában egy izraelita tanítói kongresszuson még előadást tartott „Számolástanítási problémákról" címmel. Ebben azt javasolta, hogy a módszertani útmutatóban szereplő „Egy, érik a meggy" mondóka helyett 1. osztályban a széder-estékről jól ismert „Ehad mi jodéa [ti. Egy, ki tudja?]"dal alapján kapcsoljanak az egyes számokhoz a zsidó hagyományban gyökerező tartalmat: egyistenség, kettős kőtábla, 3 ősatya, 4 ősanya, Tóra 5 könyve stb.[25] Nem sokkal ezután kivándorolt Izraelbe, ott is halt meg.[26]

Feuerstahler (Fóti) Ferenc 1887. november 16-án született a Tolna megyei Högyészen. Apja: Feuerstahler Károly, anyja: Müller Katalin. Középiskoláit Kalocsán végezte. Tanítói oklevelét 1908. június 11-én Kalocsán szerezte meg. 1909-ben Nyitraszerdahelyen tanított, majd rövidesen a Délvidékre irányították át. Közben szülei is az Orsova közeli Kozlára költöztek. 1911-ben a nizsnai volt határőrvidéki községi elemi iskolában tanított.[27] 1913 szeptemberében a vallás- és közoktatási miniszter a bigéri volt határőrvidéki községi elemi iskolához osztotta be.[28]

15 Hivatalos Közlöny, 1914. június 1.
16 Néptanítók lapja, 1937. május 1.
17 Kiskőrösi polgári anyakönyvek.
18 Néptanítók lapja, 1911. augusztus 15.
19 Uo. 1920. november 11.
20 Hivatalos Közlöny, 1931. szeptember 1.
21 Kiskőrösi polgári anyakönyvek.
22 Uo.
23 Az Országos Izraelita Iroda iktatónaplója, 1914-1916.
24 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye és Kecskemét th. jogú város adattára 1939.
25 Bányai Viktória –Gombocz Eszter: Budapesti zsidó iskolák a holokauszt után, 1945-48.
26 Sólyom Schwarcz László: Zsidó múlt Kiskőrösön, Civil Alap, 2014.
27 Hivatalos Közlöny, 1911. július 1.
28 Budapesti Közlöny, 1913. szeptember 19.

1913. augusztus 30-án Brezánszkán házasságot kötött Klein Ilonával. Feuerstáhler Ferencet 1914-ben a Temes megyei Temesfőre helyezték át. A felesége ide már nem követte, mert 1914. június 18-án Kozlán (valószínűleg férje szüleinél) világra hozta első gyermeküket, Ferencet. Az ifjú apa nem sokáig örülhetett családja bővülésének, mert 1915. január 15-én gyalogos népfölkelőként magára öltötte a katonai mundért. A 105. hdt. zászlóaljban szolgált. Még ebben az évben a gorlicei áttörés alkalmával orosz fogságba esett. 1917-ben vitézségéért kitüntették.[29] Később megkapta a Károly csapatkeresztet és a Háborús Emlékérmet. Az orosz fogságból 1919. január 19-én térhetett haza, Magyarországra, miután megszökött fogva tartóitól. Miklós testvére a háborúban hősi halált halt, János testvére pedig fél lábát veszítette el. Távollétében a megszálló idegen katonaság kifosztotta temesfői lakását. 1919 február 21-én Kiskőrösre helyezték el. Március 11-én foglalta el új állomáshelyét. Kitűnően hegedült. Az 1920-as években zongorázni és hegedülni tanított magántanítványokat. A fiatalok nagy része nem ismerte a kottát, ezért az egyes hangjegyek mellé felírta, hogy melyik ujjal kell a billentyűt lefogni, hogy a kívánt hang megszólalhasson.[30] A kiskunhalasi tanfelügyelőségtől engedélyt kapott, hogy a mozielőadásokat zongora játékával kísérje. Megalapította a községi levente zenekart, amelynek vezetője is volt. Az iskola gondnokságában a tantestület egyik képviselője, a Kiskőrösi Olvasó Egylet könyvtárosa és hatósági húsvizsgáló is volt. Közben a családja is továbbgyarapodott. 1920. július 16-án megszületett Kiskőrösön Ilona lánya, majd 1922. december 18-án Margit Anna leánya. 1930-ban megszervezte és vezette a „Kiskőrösi Keresztény Iparos Olvasóegylet" műkedvelő zenekarát. Az iparos kör rendezvényein gyakran szerepeltek. A német eredetű családnevét Fótira magyarosította. 1945 után a Földművesszövetkezet, majd az Áfész zenekarában hegedült. Több elismerésben részesült. Az Áfész zenekarával és énekkarával Dubrovnikban lépett fel, az akkor már 80 éves Fóti Ferenc. Szabadidejében zeneszerzéssel is foglalkozott. Petőfi-indulóját még a rádióban is bemutatták.[31] Kiskőrösön halt meg 1972. május 12-én, s itt is temették el.[32]

Fóti Ferenc karmester és a Kiskőrösi Levente Fúvószenekar (PSVK HGY)

Molnár Etelka 1885. február 13-án született a Bács-Bodrog megyei Péterrévén. Apja: Molnár János, anyja: Magyar Bartholomen. Tanítói oklevelét Zomborban szerezte meg 1902. június 22-én. 1909-ben kezdett dolgozni a péterrévei óvodában. Az összeomlás után Magyarországra menekült. 1920. január 24-én a kiskőrösi óvodához osztották be. Évekig az iskola „szertár-szobájában" lakott Erzsébet nevű húgával, aki béna volt. A Rákóczi úti óvoda felépítése után költöztek méltó szolgálati lakásba.[33] Nyugdíjba vonulásáig ott éltek. Ezután el kellett hagynia korábbi otthonát. Hosszú ideig nagy bizonytalanságban élt. Végül Tápiógyörgyére költözött, az ottani szociális otthon lakója volt. Még idős korában is az ottani közösség egyik vezető személyisége lett.[34] Tápiógyörgyén halt meg.

Dobisz Lajos András 1886. április 13-án született a Gömör megyei Ratkó községben. Apja: Dobisz András néptanító, anyja: Csipka Hermina.[35] Középiskoláit a Rozsnyói Evangélikus Kerületi Főgimnáziumban végezte.[36] Tanítói oklevelét jó oklevelét a eperjesi Evangélikus Egyházkerületi Collegiumban szerezte meg.[37] 1907-ben Pétermányban (Restér része) tanító volt 564 koronás fizetéssel.[38] Rövidesen megnősült. Feleségül vette Szepesi Gizellát. Gyermekeik: Lajos Andor Csetneken született 1909. október 23-án, Gizella Rostáron született 1908. nnovember 23-án, Vilmos és Jolán Csetneken születtek 1912. szeptember 12-én, Sarolta Csetneken született 1914. október 25-én. 1910 augusztusában lemondott itteni tanítói állásáról.[39] Rövidesen megválasztották a nyíregyházi tanyasi tanítónak (Rozsrét tanyai iskola).[40] Az első világháború kitöréséig itt működött. Aktívan részt vett a közösség életében, többször szerepelt színdarabokban. 1915-ben a nyíregyházi hadikórházban léptek fel, hogy

Dobisz Lajos alsócebei tanító (PSVK HGY)

[29] Budapesti Közlöny, 1917. június 2.
[30] kis Kőrösi lap, 1995. február 3.
[31] Uo.
[32] Kiskőrösi polgári anyakönyvek.
[33] kis Kőrösi lap, 1995. február 3.
[34] Magyar Nemzet, 1970. március 22.
[35] Szlovákiai evangélikus anyakönyvek.
[36] Állam. segélyezett evangélikus kerületi főgymnasium, Rozsnyó, 1900.
[37] Evangélikus egyházkerületi collegium, Eperjes, 1906.
[38] A tiszai ágost. hitv. evang. egyházkerület névtára 1907.
[39] Tiszai Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1906–1910.
[40] Uo.

a sebesült katonák életébe egy kis vidámságot csempésszenek be. „A harang” című három felvonásos darabban Vojnits József földbirtokost személyesítette meg.[41] Az előadás után nem sokkal ő is megkapta a katonai behívóját. A 24. gyalogezred 8. századában harcolt. 1915 végén megsebesült a fronton. 1916-ban még a fronton van, de valószínűleg az egészsége annyira károsodott, hogy leszerelték. 1917. augusztus elsejétől 1918. november elsejéig sajkásszentiváni állami elemi iskolában tanított. Ezután visszaköltöztek Csetnekre, s itt oktatta a diákokat 1919. június 14-ig. Csetneken született meg 1917. november 25-én Lajos fia, majd 1919 szeptember 16-án Ilona leánya. 1919. június 18-án Mezőkövesdre helyezték. A családja rövidesen követte Magyarországra. Itt dolgozott november 2-ág, majd Tázlárra helyezték át. Itt 1920. szeptember 2-ig tanított. Ezután az alsó-cebei iskolához osztották be 1920. november 22-én. Itt szolgálati lakást is kapott. Végre úgy nézett ki, hogy megállapodhatnak a sok viszontagság után. A viszonylagos nyugalom nem tartott sokáig. Dobisz Lajos megbetegedett, s 1923. november 8-án Kiskőrösön meghalt. Sírjánál összegyűlt kollégák és tanítványok előtt Szilágyi Sándor igazgató búcsúztatta, s a tantestület saját költségén temetette el. Felesége 1924-ben András fiával rokon látogatóban volt Csetneken. A fiú hirtelen súlyosan megbetegedett, és meghalt. Szepesi Gizella haláláig, 1962-ig Kiskőrösön élt.

Friebert Gizella középiskoláját a selmecbányai Katolikus leánynevelő intézet, polgári iskolában végezte.[42] Ezután az esztergomi Érseki Kisdedóvónő-képző Intézetben tanult tovább.[43] Később még elvégezte a tanítóképzőt is. 1905-től alkalmazták tanítónőként. 1912-ben az ócsadirtványi állami elemi iskolához helyezték, majd rövidesen a kolaróci állami elemi iskolához került.[44] Rövidesen megismerkedett Ürge József tanítóval, s házasságot kötöttek. Kolarócon születtek meg gyermekeik: József 1914. július 22-én, Antal, László 1915. december 28-án. Az első világháború kitörése után a férjét behívták katonának. A 13. honvéd gyalogezredben szolgált. A fiatal tanítónő egyedül maradt három gyermekével. 1916 augusztusában áthelyezték a tapujtői állami elemi iskolához.[45] A nehézségeket fokozta, hogy a férje az orosz fronton hadifogságba esett. Az első világháború utolsó évében Ipolyságra került át gyermekeivel. Az összeomlás után innen menekült Magyarországra gyermekeivel. 1922. szeptember 4-től tanított Kiskőrösön. Az iskola Ifjúsági Leányegyesületének elnöke volt. Mivel férjéről semmi hírt nem kapott (az utolsó levelet 1920. május 9-én, az utolsó szóbeli üzenetet 1921. szeptember 7-én kapott a férjétől), a Vöröskereszttel kerestette. Végül 1923-ban Ürge Józsefet holttá nyilvánították. Friebert Gizellát annyira megviselték a sorozatos csapások, hogy egészsége erősen megrendült. 1923-ban súlyos betegsége miatt felmentették a tanítás alól. 1924-ben Balassagyarmatra költözött, az ottani egészségügyi igazgatóságnál helyezkedett el. Később a viszonyai rendeződhettek, mert visszatért a pedagógusi pályára. 1934-ben Pestszenterzsébeten tanított.[46]

Ponesz Vilma 1907. augusztus 14-én született Pozsonyban. Apja: Ponesz Lajos járásbírósági irodaigazgató, anyja: Baumann Vilma. Lánytestvérével, Arankával szökött át a csehszlovák-magyar határon. Kőszegre került, ahol az Evangélikus Leánygimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. Feljegyezték, hogy rendszeresen foglalkozott a gyengébb képességű tanulókkal. Később az édesapja is Kőszegre költözött második feleségével, s ott is halt meg. 1927-ben Kősze-

Ponesz Vilma osztályával a Thököly utcai iskolában (PSVK HGY)

41 Nyírvidék, 1915. október 28.
42 Katolikus leánynevelő intézet, polgári iskola, Selmecbánya, 1897.
43 Érseki Kisdedóvónő-képző Intézet, Esztergom, 1901-1902.
44 Budapesti Közlöny, 1912. augusztus 2.
45 Pesti Napló, 1916. augusztus 3.
46 Néptanítók lapja, 1937. július 15.

gen szerezte meg a tanítói oklevelét. Először Győrben, majd az 1930-as évek elejétől Kiskőrösön tanított. Először Erdőtelken, majd a belterületi iskolához tartozó Thököly úti iskolában dolgozott nyugdíjba vonulásáig. A Kiskőrösi Evangélikus Nőegyesület elnöke volt.[47] Emellett aktívan bekapcsolódott az evangélikus egyház életébe is. Nyugdíjba vonulása után Pécsre költözött (Aranka testvére is ott élt), az egyik szeretett otthon lakója lett. Ott is halt meg.

Ignácz Ilona Mélykúton született 1878. augusztus 18-án. Apja: Ignácz Mátyás, anyja: Kapcza Erzsébet.[48] 1895. június 26-án szerezte meg az óvónői oklevelét Budapesten. 1899 novemberétől dolgozott óvónőként. Tanulmányait továbbfolytatta, s 1900-ban sikeresen a tanítói vizsgát is letette, így okleveles tanítónőként helyezkedhetett el a szőlőskei református elemi iskolában. 1908. május 26-án kötött házasságot Sallay Bélával. 1910-ben Nagybáriban tanított, az ottani református elemi iskolában.[49] 1917 márciusában Szabadkára helyezték az ottani állami elemi iskolához. Az összeomlás után Magyarországra menekült. 1919. február 10-án a kiskőrösi állami elemi belterületi iskolához helyezték. Az állást március 4-én már el is foglalta. Menekülésének körülményeit mutatja, hogy egy 1920. április 3-án keletkezett iratban megemlítik, se ruhája, se bútora nincs. Idővel helyzete rendeződött, egy bútorozott bérszobában kapott lakhatást. Az 1930-as évek végén a Kossuth utcában vásárolt magának egy házat, s ott lakott haláláig. 1925. szeptember 22-én elvált férjétől. Verseket írt gyerekeknek, amelyeket a tanítványai ünnepségeken is szavaltak. Hazafias témájú jeleneteket is írt (fontos téma volt számára Trianon), rendezett. Ezeket a darabokat a tanítványai iskolai előadásokon adták elő. Darabjait a tanfelügyelőség közkinccsé tette. Budapesten halt meg 1939. február 4-én.[50]

Kullmann Frigyes 1899. január 16-án született Titelen. Apja: Kullmann Frigyes, anyja: Víglász Katalin. Az elemi iskoláit Titelben, a tanítóképzőt 1916-ban végezte el Kolozsváron.[51] A magyar mellett anyanyelvi szinten beszélt németül és szerbül. Az összeomlás után Magyarországra menekült, s a kiskőrösi evangélikus iskolában nyert alkalmazást. 1920. augusztus 19-én Kiskőrösön házasságot kötött Fuchs Ilonával.[52] Két gyermeke született. A második világháború idején Tótkomlósra költözött. A világháború után pályamunkásként dolgozott. 1950-ben a budapesti törvényszék, majd a legfelsőbb bíróság háborús bűncselekmény miatt életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte.[53]

Egger Júlia apja: Egger János, anyja: Valach Zsuzsanna. Az óvónő férje Holler Gyula volt. Férje halála után életének nagyobb részét özvegyként élte le. 1899-ben a bohunici állami óvodában óvónő.[54] 1909-ben Vágbányán dolgozott, akkor egy továbbképzésen vett részt Szabadkán. 1914-ben a lipótvári állami óvodához helyezték át.[55] Ezután Felsőőrre helyezték át. A határok megváltoztatása után Magyarországra menekült. Kiskőrösre került 1919-ben. 1920. május 30-án a kiskunhalasi tanfelügyelőséghez fordult lakhatásának megoldásáért, egy szobás lakás kiutalását kérte. 1922-ben korára tekintettel nyugállományba helyezték. 1930-tól 1933-ig újra rendes óvónőként dolgozott a kiskőrösi óvodában. 1939. január 9-én halt meg Kiskőrösön 79 éves korában. Itt is temették el.

Molnár Ilona óvónő a délvidéki Gombosról került a határok megváltozása után kis Magyarországra. Férje Csete Ferenc volt. 1921-ben osztották be a kiskőrösi iskolához. Két évig tanított községünkben, majd Budapestre költözött férje után. Az iskolák államosítása után nem vállalt többé pedagógusi állást, a Goldberger gyárban helyezkedett el szövőnőként.[56]

Prunyi Ottó Margonyán született 1874. augusztus 21-én. Apja: Prunyi Ottó Kornél evangélikus lelkész, anyja: Krasznopolszky Amália. Középiskoláit először a késmárki Evangélikus Kerületi Lyceumban,[57] majd a rozsnyói Evenagélikus Kerületi Főgimnáziumban végezte.[58] A tanítói oklevelét az eperjesi Evangélikus Egyházkerületi Collégiumban szerezte meg 1896-bea. Beszélt a magyar mellett németül és szlovákul.1896-ban a hibbei állami elemi iskolához osztották be.[59] Itt dolgozott 1905-ig, amikor a pusztaföldvári elemi iskolához helyezték át, majd 1905-ben ismét visszakerült Hibbére.[60] Még Hibbei évei alatt megnősült. Feleségül vette Kovács Etelkát. Gyermekeik: Gizella Hibbén született 1900-ban, majd Helpán Lenke és Angyalka 1911, augusztus 15-én. 1908-ban miavablahói iskolából helyezték még meszszebbre szülőföldjétől, ekkor az oktatási miniszter a székelyudvarhelyi állami elemi iskolához osztotta be.[61] 1915-ben Székelyudvarhelyről Mezőberénybe helyezték át.[62] 1918-ban is ott tanított. Még ebben az évben elhelyezhették máshová, mert 1919-ben menekült tanítónak nevezték az iratokban. 1920. november 2-án a kiskőrösi belterületi állami elemi iskolához osztották be. Pár év múlva Tabdira osztották be. 1926-ban a soroksári iskolához került. Itt igazgató-tanító lett. Az 1930-as években súlyosan megbetegedett. Nyugdíjazták. 1939 decemberében a betegség felőrölte a szervezetét és Budapesten elhunyt.

Majthényi Sándor tanítóról keveset tudunk. 1912-ben Vasztélyról helyezték Tiszabogdányba. 1916-ban Tiszabogdány-Farkasvölgyi iskolában (Máramaros) volt tanító. 1917-ben a felsöapolsai (Felsőapsa – Máramaros) iskolából áthelyezték a Felsőnémetiben lévő állami elemi iskolához (Ung vármegye).[63] 1917. november 11-én Felsőnémetiből a havaskői állami elemi iskolához került. Az összeomlás után Magyarországra menekült. Először Kunszentmiklós-Bösztörpuszati iskolához osztották be, majd 1919 november elején a Kiskőrös-Feketehalmi iskolához került. Nem sokáig maradt itt, mert 1920. szeptember 23-án a jászladányi iskolához került.

Bella Tibor Zoltán

---

47 Harangszó, 1943. április 18.
48 Magyarországi katolikus anyakönyvek.
49 Néptanítók lapja, 1910. szeptember 15.
50 Budapesti polgári anyakönyvek.
51 Állami tanitóképezde, Kolozsvár, 1916.
52 Kiskőrösi polgári anyakönyvek.
53 BFL VII. 101. c - III – 4680.
54 Néptanítók lapja, 1899. október 5.
55 Kalocsai Főegyházmegyei Körlevelek, 1909.
56 Hivatalos Közlöny, 1914. április 1.
57 kis Kőrösi lap, 1995. február 3.
58 Evangélikus kerületi lyceum, Késmárk, 1885.
59 Állam. segélyezett evangélikus kerületi főgymnasium, Rozsnyó, 1891.
60 Néptanítók lapja, 1896. november 19.
61 Néptanítók lapja, 1905. szeptember 14.
62 Néptanítók lapja, 1908. december 31.
63 Ung, 1917. július 29.

Egy sportvezető, akit háromszor választottak képviselőnek Kiskőrösön

– Krasznay Ferenc felemelkedése és tragédiája –

(Második rész)

A XX. század első éveiben a magyar parlamentarizmus mély válságba süllyedt. A véderő szükséges fejlesztését az ellenzék a közvélemény előtt népszerű nemzeti követelésekhez kötötte. Ferenc József hajthatatlansága miatt viszont csak obstrukcióval tudták akadályozni, hogy a többség megszavazza a szükséges reformokat. Egymás után buktak a kormányok. Az ellenzék felelősségteljebb politikusai nem értettek egyet a parlamentarizmust lejárató, az ország működését megbénító módszerrel. Ilyen mérsékeltebb személyiség volt Krasznay mentora, Kossuth Ferenc is, aki többször próbált békét keresni, és ebben a dunapataji képviselő is követte. Egy ízben éppen az ő javaslatára függesztette fel Tisza István három napra a képviselőház üléseit, hogy háttértárgyalásokon keressék a kibontakozás útját. Ezért persze Kossuth is, Krasznay megkapta a vádat, hogy a kormánnyal paktál. Ezzel kapcsolatban Krasznay a következőképp nyilatkozott: *„Nem arról van szó, hogy a kormány programmját mentsük ki, hanem arról, hogy komoly, a nemzetre eredményes munkának útjait csináljuk meg. A rend helyreállítása után, újra felfrissült gondolattal küzdünk a kormány ellen. Nem paktálási szándék van itt, hanem eredményes munkára való törekvés.”*[1]

Krasznay Ferenc országgyűlési képviselő (1864-1907)

A választási jelszavakhoz képest viszszafogottabb (felelősségteljes?) magatartás csalódottságot váltott ki Krasznay szavazói között. Dr. Valkányi Lajos a dunapataji Függetlenségi Párt elnöke 400 aláírással ellátott nyilatkozatot juttatott el a sajtóhoz, amelyben számon kérték képviselőjükön az általános és titkos választójog és a 48-as elvek aktívabb képviseletét: *„Felhívják egyszersmind a kerület országgyűlési képviselőjét, hogy tekintettel a választások előtt tett abbeli fogadalmára, hogy a függetlenségi elveket nemcsak elméletileg fogja hirdetni, hanem azokért cselekedni és küzdeni szándékozik, valamint tekintettel a képviselőnek a folyó évi július hó 13-iki népgyűléshez intézett levelében és sürgönyében megismételt ama fogadalmára, hogy a megindult küzdelmet mindaddig abban nem hagyja, míg a magyar nemzet jogai a hadseregben is elismerve nincsenek, – álljon a küzdők sorába és amennyiben őt ebben pártkötelékek feszélyeznék, lépjen ki a Kossuth Ferencz elnöklete alatt álló párt- körből.”*[2]

Hasonló tartalmú nyilatkozatot fogalmaztak meg Krasznay homokmégyi választói is: *„A népgyűlés a Kossuth Ferencz elnöklete alatt álló függetlenségi és 48-as párt azon eljárását, amelylyel a nemzet széles rétegeinek lelkesedése közt a magyar nyelvért és államiságért folytatott harczot elegendő ok nélkül hirtelen abbanhagyta, helyteleníti. Helyteleníti úgyszintén a kerület országgyűlési képviselőjének, dr. Krasznay Ferencz urnák a leszerelési akczióban való részvételét, magáévá teszi a Dunapataj községében eziránt hozott határozatot és ennélfogva felhívja a képviselő urat, hogy sokszorosan ismételt ígéretéhez híven álljon a küzdők közé, folytassa a parlamenti harczot mindaddig, amíg a magyar nyelv és államiság joga a hadseregben elismerve nincs. Az esetleg megkötendő békénél pedig hasson oda, hogy az általános, titkos és községenkénti választói jognak legalább fokozatos megvalósítására – amint ezt az országos 48-as és függetlenségi párt hivatalos programmja is követeli, – hathatós garancziák nvujtassanak. A felhívás sikere esetén a népgyűlés a képviselő urnak lelkes támogatását, sikertelensége esetén pedig bizalmatlanságát helyezi kilátásba.”*[3]

Kossuth Ferenc és Krasznay kompromiszszumot kereső politikája nem tudjuk hova vezetett volna országosan és a dunapataji kerületben is, ha Tisza István vehemenciája nem kényszeríti harcra és összefogásra az egész ellenzéket.

A nagy magyar államférfi a nemzet halálát látta az obstrukcióban, és mindenáron, eszközökben nem válogatva is, fel akarta számolni. Előbb délutáni ülésekkel próbálta kifárasztani az ellenzéket, amit Krasznay is alkotmányellenesnek tartott. Majd 1904. november 18-án Tisza a hírhedt a ’zsebkendőszavazás’ során nem vette figyelembe a még felszólalásra jelentkező ellenzéki képviselőket, hanem Perczel házelnök zsebkendőjével –mintha izzadó homlokát törölné – jelt adott a kormánypártnak, hogy szavazza meg az obstrukció lehetőségét korlátozó házszabályokat. Ezt követően pedig azonnal berekesztetik az országgyűlés ülésszakát. Az ellenzék tombolt, és alkotmányellenesnek nyilvánította az akciót. A közvéleményt is sikerült mozgósítani a kormányzati erőszakkal szemben. Tisza emberileg érthető, de valóban házszabályellenes akciója megosztotta a Szabadelvű Pártot is. Meghatározó politikusok léptek ki (ifj. Andrássy Gyula, Bánffy Dezső). Új pártokat hoztak létre, és a kilépő hatvanhetesek egyre inkább a függetlenségi törekvésekkel azonosultak. Apponyi Albert párthíveivel egyenesen belépett a Függetlenségi Pártba.

Krasznay nem sokkal a parlamenti csíny után tartott beszámolót kiskőrösi választóinak, akiknek a következő táviratát a sajtó is közzétette: *„Krasznay Ferencz, képviselőnk számolója alkalmából üdvözöljük az egyesült ellenzéket és alkotmányunkért vívott küzdelmükhöz kívánunk erőt és kitartást.*

Biró Bertalan, Sárkány Kálmán, Safány Gyula, Rivald János, Gyurián Pál, Adamics János, Viczián György, Topák Pál, Hullay La-

---

1 Az ellenzék az obstrukcióról. *Tolnavármegye.* 1903. december 6. 1. o.

2 A dunapataji kerület és Krasznay Ferencz. *Magyarország,* 1903. december 16. 8. o.

3 Az ország hangulata. *Magyarország.* 1903. december 20. 8. o.

jos, Roheska János, Nánya János, Takács János, Sipiczki Pál, Torgyik Pál, Andriska János, Valentin Sándor."[4]

A vadkertiek is táviratban üdvözölték Kossuth Ferencet. November végén Pest vármegye közgyűlésén is viharos jelenetek zajlottak le. Többek közt Kossuth Ferenc és Krasznay előterjesztésében az ellenzék egy nyilatkozatot akart elfogadtatni, amely megbélyegezte volna a házszabálysértést:

„Példa nélkül áll történelmünkben az az esemény, a mely november 18-án a magyar képviselőházban lejátszódott. A nélkül, hogy a törvényes jogrend szerint szavazás történt volna, a nélkül, hogy jogos formák között határozat hozatott volna: az alkotmány intézményeinek durva és erőszakos megsértésével, a képviselőház elnöke és a kormányelnök határozatnak nyilvánított ki egy olyan rendelkezést, a mely egész alkotmányos rendünket alapjában képes fölforgatni. Ha egy ilyen tett érvényes lehetne, akkor nem lehetne többé biztosítékunk, hogy az udvari hatalom kirendeltjei alkotmányunkat önkényüen, saját tetszésük szerint bármikor le ne döntsék és az ország közszabadságának biztosítékait, a melyet apáink a vérükkel védelmeztek meg, össze ne törjék. Alkotmányunk egyszerűen oda lenne dobva az udvari hatalom zsákmányául és martalékául. A nemzet életösztöne az ilyen kísérleteket mindig visszaverte, alkotmányát minden támadás ellen fegyverrel is megvédelmezte, a merénylőket megfenyítette; nem lehetséges tehát, hogy a nemzet legjobbjai most is össze ne fogjanak a magyar alkotmány védelmére."[5]

A botrány akkor tört ki, amikor felolvastak egy 'nagyon bizalmas' jelzéssel ellátott levelet, amelyben a jegyzőket arra szólították fel, hogy feltétlen jöjjenek el a közgyűlésre, 'hálából' maguk is támogassák a kormánypártot, és lehetőség szerint még szállítsanak voksolókat az az ellenzék leszavazásához. Ígéretet kaptak felmerülő 'költségeik' megtérítésére is. Az eset megértéséhez annyit, hogy a jegyzők illetve a virilistának nevezett tehetősebb polgárok is tagjai voltak a közgyűlésnek, de nem jártak el rendszeresen, ezért vált szükségessé a külön mozgósításuk.

A felháborodás óriási volt. Éppen Krasznay Ferenc, aki a legélesebben ítélte el ezt az eljárást. A kormánypártiak belé akarták fojtani a szót, de éles hangja átsivított a termen:

„Azt mondták önök, (kormánypártiak) *hogy a nemzet fog ítélni. Helyes. De az önök érdeke is azt kívánja, hogy csak azok szavazzanak, akik tiszta lelkiismerettel járulhatnak az urna elé. Dobják ki maguk közül azokat, a kik megfizettették a lelkiismeretüket.* (Nagy zaj.) *Gulner Gyula egy levelet olvasott föl, a melyből kitűnik, hogy fizetnek a szavazatért. Kísérlet történt, hogy a községi jegyzők szavazatát pénzzel befolyásolják.* (Eláll! Halljuk! Úgy van! kiáltották össze-vissza.) *Az, a kinek útiköltségét és egyéb számláját kifizették, becsülettel nem szavazhatnak.* (Nagy zaj.)"[6] A továbbiakban arra kérte a főispánt, hogy törvényes hatalma alapján haladéktalanul indítsa meg a fegyelmi eljárást, azok ellen, akik a levelet írták. Sajnálja, hogy az a korrupció, a mely megmételyezte Magyarország közéletét beférkőzött ebbe a terembe is.

gróf Tisza István miniszterelnök (Internet)

A kormányzati stratégia egyelőre eredményesnek mutatkozott. A függetlenségiek lapja, a Magyarország rezignáltan állapítja meg a szavazás végeredményét: *„Éppen nem csodálkozunk azon, hogy Pestmegye mai gyűlésén a behozott napidíjas-trupp 23 szótöbbséggel leszavazta Kossuth Ferencz indítványát.* […] *Elromlott és elpiszkosodott a megyei intézmény. Éppen mint a parlament uralmába került pénzzel és mindenféle eszközzel a hatalom kirendeltjeinek, ugyanúgy korrumpáltatott a megyei intézmény is. Egy csapat berendelt szomorú alak: jegyzők, hivatalnokok, zsidó virilisták, korcsmárosok adják a «többséget«."*[7]

A most elszenvedett kudarc ellenére mégis Pest vármegye lesz a későbbiekben az úgynevezett nemzeti ellenállás fellegvára. Elhatalmasodó betegsége miatt ezekben a küzdelmekben Krasznay Ferenc már nem tudott részt venni.

Az elnapolt országgyűlés december 13-i újbóli összehívása a magyar parlamentarizmus történetének a mélypontja. A kormány önkénye elleni tiltakozásul az ellenzék rátámadt a teremőrökre, megverték őket, ruhájukat letépték, majd összetörték az elnöki asztalt és a miniszteri bársonyszékeket. Nem hirtelen felindulásból, hanem hidegen, előre eltervezetten, majd diadalmasan fényképezkedtek a romokon. Tisza bűncselekménynek tartotta a történteket. Krasznay nem tartozott a fő rombolók közé, de a rendőrség őt is megidézte. Ebben eljárásban ő és képviselőtársai mentelmi joguk megsértését látták.

A politika gyakran nemtelen harcai között talán felüdülést jelenthetett a nemesebb sportküzdelmek támogatása. Krasznay a kor egyik első és legelőkelőbb sportegyesületének a Magyar Athletikai C(K)lubnak (MAC, a korabeli sajtóban gyakran M.A.K.) a tagja. A MAC-ot 1875-ben alapította gróf Esterházy Miksa,[8] aki korábban Londonban és az USA-ban is dolgozott követségi titkárként. A hetvenes években tért haza azzal a céllal, hogy Magyarországon is meghonosítja a német 'szobatornászattal' szemben a szabadban is űzhető, angol mintájú atlétikát. Az atlétika fogalmába akkoriban beleértették a birkózást, az ökölvívást, a kerékpározást, úszást, vívást, valamint a labdajátékokat is. Számos neves arisztokratát nyert meg az ügynek, de többek közt Krasznay vezetői szerepe is mutatja, hogy a klub nyitott volt a középosztály irányába is. A MAC-ban is kereszteződött Krasznay Ferenc és a szintén középosztálybeli Muzsa Gyula pályája.

Krasznayt már 1895-ben jelölték a 'fiatalok' az egyik alelnöki posztra, de ekkor még az 'öregek' akarata érvényesült.1898-ban dr. Gerenday György[9] lemondásával viszont alelnökké választották. Dr. Gerenday egyébként annak a Gerenday Antalnak a fia volt, akinek műhelyéből a világ első köztéri Petőfi-szobra, a kiskőrösi kikerült. 1899-ben Krasznayt választották a Magyar Athletikai

---

4 Az üdvözlések. *Független Magyarország,* 1904. november 29. 6. o.

5 „Számlátokat kiegyenlítjük".(Pestvármegye közgyűlése) *Pesti Napló,* 1904.november 29. 5. o.

6 uo. 5. o.

7 Pestmegye gyűlése. *Magyarország,* 1904. november 29. 12. o.

8 Esterházy Miksa gróf (1837-1883) diplomata, a MAC alapítója, haláláig az elnöke. Több sporttal kapcsolatos szakkönyv szerzője.

9 Gerenday György dr. (1855-1922) miniszteri tanácsos, a MAC és a Magyar Olimpiai Bizottság alelnöke, a Birkózó és az Aero Szövetség elnöke. A Lex Gerenday-ként elhíresült sporttörvény beterjesztője.

Szövetség vívószakosztályának elnökévé. A MAC-ban a szakosztályok csak 1900-ban alakulnak meg. Természetesen ennek elnöke is Krasznay lett. Ettől fogva számos verseny szervezője és zsűrijének a tagja volt. A nagy magyar kardvívó sikerek csak azért nem Krasznay elnöksége alatt indultak meg, mert legjobb vívóink a közös hadsereg tisztjei voltak, és 1908-ig nem engedték őket elindulni a magyar színekben az olimpián.

MAC-alelnökké választása alkalmából tartalmas programbeszédet mondott, amelyben fő célként fogalmazta meg az ifjúság elvonását a kávéházi élettől az atlétika életkedvet, életerőt növelő porondjára. A hagyományos sportágak, mint például a vívás

báró Fejérváry Géza miniszterelnök (Internet)

fejlesztése mellett bővítette volna a sportágakat azokkal a 'szép új játékokkal', amelyekkel az angolok megajándékozták a világot (1898 óta volt labdarúgó csapata az egyesületnek, de nem tartoztak az élvonalba). Versenyek szervezését szorgalmazta, és a bürokratizmus visszaszorítását a vezetésben, hogy az anyagi eszközök hasznosabban érvényesüljenek. Felvetette egy 'állandó, biztos otthon', egy sporttelep létesítésének szükségességét.

Szerényen rögzítette, hogy aligha érdemeiért választották alelnöknek, hanem munkatársat kerestek, és ő ennek a feladatnak szeretne megfelelni. Meg is felelt, hisz legnagyobb érdeme, hogy kezdeményezésére és irányításával megvalósult a klub margitszigeti sporttelepe. Az 1901. decemberi közgyűlésen büszkén jelenthette ki: „[…] *a margitszigeti sporttelep felállításával a klub új, céltudatos irányban fog a magyar sportélet dicsőségére fejlődni.*"[10]

Többek közt Krasznay folytatta le a tárgyalásokat József főherceggel,[11] akinek a birtokán és bőkezű támogatásával épülhetett meg a MAC kezelésébe kerülő modern sporttelep. Két labdarúgópálya, kilenc teniszpálya, futópálya, a dobószámoknak megfelelő hely, 1700 fős nézőtér, öltözők, zuhanyozók, fürdők alkották a komplexumot. A sajtónak korláttal elkülönített helyet rendeztek be a nagy tribünön. Az egész sporttelep kimagasló része volt maga a klubház. A kétemeletes palota földszintjén volt az óriási vívóterem. Ugyanilyen terem volt az első emeleten, amely a bálok és piknikek számára készült. A második emeleten pedig hasonlóképpen tágas teremben ülésezhetett a választmány.

Krasznay sportkérdésekben való jártassága a legfelsőbb körökig is eljutott. 1905 márciusában, az udvari ebéden Ferenc József a sportról váltott vele néhány szót. Az etikett szerint aligha Krasznay hozakodott elő a témával a fenség előtt.

Az 1904. december 13-i parlamenti rombolás után Tisza István nem talált jobb megoldást, mint az új választások kiírását. Elszámította magát. A leszakadó kormánypártiak miatt egy minden korábbinál erősebb ellenzéki koalícióval kellett szembenéznie. A felizgatott közvélemény nem az ő normális parlamenti állapotok visszaállítását célzó erélyét értékelte, hanem a kormányzati önkény mártírjait látta az ellenzéki képviselőkben. Az erélyes, de nemes jellemű gróf egyéniségével ellentétes volt a durva kormányzati presszió alkalmazása a választásokon. Ezért is következhetett be, ami addig még soha, a Szabadelvű Párt vereséget szenvedett az 1905. januári választásokon.

Ilyen körülmények között Krasznay - ha volt is korábban bizalmatlanság az irányában - jó esélyekkel indult választókerületében. Birtokon belül volt. A szétesőben lévő kormánypárt most sem állított ellenjelöltet, és a nagy ellenzéki egység lázában ezúttal más sem lépett fel vele szemben függetlenségi programmal. Az egyesült ellenzék minden községben Krasznayt kérte fel a képviselőségre. A szociáldemokrata jelöltnek a választójogi rendszer miatt továbbra sem volt esélye. A függetlenségi jelölt nagy tömegek előtt tartott programbeszédet Dunapatajon és Kalocsán. Túl nagy kampányt nem kellett folytatnia. A választás tétnélküliségét jelzi, hogy a csaknem 5000 választópolgárból 519 szavazat is bőven elegendő volt Hadabás János szociáldemokrata jelölt legyőzéséhez.

A parlamentáris rendszer logikája alapján Ferenc Józsefnek a győzte koalícióból kellett volna miniszterelnököt kineveznie. A közös ügyeket, főleg a hadsereg egységét megkérdőjelező program miatt erre viszont nem volt hajlandó. Egy darabig Tisza István bukott kormányát tartotta hatalmon, majd parlamenten kívüli, az ellenzék által darabontnak csúfolt kormányt nevezett ki báró Fejérváry Géza[12] tábornok vezetésével. A többséget alkotó függetlenségi koalíció ezt alkotmányellenesnek tartotta, és meghirdette a nemzeti ellenállást. Ez azt jelenti, hogy a törvénytelen kormány kinevezései, rendelkezései mind érvénytelenek. A közigazgatás is sztrájkba lépett, például nem voltak hajlandók beiktatni az új főispánokat, volt, amelyikkel erőszakos jelenetek közepette rosszabb is történt.

Krasznay ebben a küzdelemben már nem tudott aktívan részt venni. A sajtó is közölte 1905. október 4-i levelét, amelyben súlyos betegsége miatt kimentette magát Kossuth Ferencnél, hogy nem tud a parlamenti pártok együttes értekezletén részt venni. Október 14-én már konkrétumokat is közöltek betegségéről a lapok: *„Krasznay Ferenc dr. képviselő súlyos szembajban megbetegedett. A jövő héten Bécsben meg fogják operálni a beteg képviselőt, aki ezután üdülés céljából hosszabb tartózkodásra Lausanneba utazik."*[13] Egy decemberi sajtóhír már egyértelművé tette, hogy nem csak szembajról lehet szó, lényegében megvakult, és a beteg életveszélyben volt. A képviselő súlyos állapotára utal, hogy december közepén nem tudott leutazni arra Kiskőrösre szervezett nagyszabású népgyűlésre, amelyre az egész dunapataji választókerület függetlenségi érzelmű közönsége hivatalos volt. A választóival betegségétől kezdve nyílt levelekben tartotta a kapcsolatot.

November végén közzétett nyílt levelé-

[10] Budapest, 1901. december 6. Melléklet, 2. o.

[11] Habsburg–Lotaringiai József Károly főherceg (1833-1905), József nádor fia, 'Palatinus Jóska', a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka. Jelentős tudományos tevékenységet folytatott, sokat foglalkozott a cigány nyelvvel és folklórral. Népszerű, bőkezű mecénás. Az ő tulajdonában volt a Margitsziget.

[12] Fejérváry Géza báró (1833-1914) táborszernagy, a királyi darabont testőrség kapitánya, honvédelmi miniszter. A parlamenten kívüli 'darabontkormány' miniszterelnöke (1905-6) Udvarhű politikus.

[13] Beteg képviselő. *Alkotmány,1*905. október 14. 7. o.

ben kifejtette, hogy a koalíció a programjára nem kapott választ az uralkodótól. A Fejérváry-kormány kinevezése elrontotta az egyezkedési kísérleteket. Szerencsére a kormány a magyarság legjobbjaitól nem kap támogatást. Csak a korrupcióval megvehető törtetőkre, és az 'elveiket mindig aprópénzre váltó' szocialistákra számíthat. Úgy tűnik felül eldöntötték: Magyarországra az összbirodalomba való bekebeleztetés vár. Kialakult helyzetben a passzivitás kevés, aktív ellenállásra van szükség. A még nagyobb egység érdekében meg kell szűnnie az ellenzéki pártok különállásának. A közös nevező a legnagyobb ellenzéki párt: *„a függetlenségi párt programmja az, amelyben a nemzetfenntartó néprétegek túlnyomó többsége feltalálja politikai és gazdasági ideálját."*[14] Az ország fogyasztóinak egyesülnie kellene Ausztria ipara ellen. Feltehetően valamiféle összmagyar védegyletre gondolt. A hagyományos függetlenségi retorikának megfelelően szerepelt a nyílt levélben az alkotmányra felesküdött magyar hadsereg és a választási törvény megváltoztatása is. Nem elégedett volna meg az alkotmányosság helyreállításával, a nemzetnek 'megtorlás útján' elégtételt kellett volna kapnia sérelmeiért.

Krasznay harcias nyilatkozata ellenére az erőviszonyok nem a nemzeti ellenállásnak kedveztek. Az Udvar elkészíttette Magyarország katonai megszállásának tervét. A fegyveres harcot – teljes joggal – a koalíció vezérei sem támogatták. Így a kormányzás érdekében feladták elveiket, és amikor lényegében visszaérkeztek a 67-es alapokhoz, kormányt is alakíthattak. Ferenc József még azt a kellemetlenséget is elkerülte, hogy a 'rebellis' Kossuth Lajos fiát kelljen kineveznie miniszterelnöknek, 1906 áprilisában egy a koalícióhoz csapódott, kipróbált 67-es, Wekerle Sándor[15] exminiszterelnök lett a kormányfő.

Az új kormány egyik első feladatának tartotta az képviselőválasztások megejtését. Közben Tisza István feloszlatta a Szabadelvű Pártot, ezért a koalíció pártjai osztozhattak a mandátumok döntő többségén. Krasznay ekkor már le sem tudott menni választókerületébe, de nem is szükséges kampányolnia, nincs ellenjelöltje, így egyhangúlag harmadszor is képviselővé választották.

Októberi nyílt levelében dicsérőleg emlékezett meg a nemzeti ellenállásról. Üdvözölte az alkotmányosság helyreállítását. Elismeréssel adózott az új kormánynak a gazdasági egyensúly helyreállításáért, magasztalta a reformterveit. Továbbra is azon az álláspontón volt, hogy be kell menni a delegációba. Kifejtette, hogy ő az általános választójog híve, de a megvalósítás terén türelemre int. Statisztikai számítások alapján, ara a következtetésre jutott, hogy kb. háromszorosára nőne a választók száma. Mivel eddig a választásra jogosultak aránya 5-6% között mozgott, a há-

dr. Gerenday György (Internet)

romszoros növekedés Krasznay szótárában bizonyára nem azt jelenti, amit manapság az 'általános' jelzőn értünk.

A következő, napi politikán felülemelkedő gondolat talán már egyfajta végakaratnak is felfogható volt a politikustól, a közgazdásztól és egyben a sportembertől: *„A nemzet haladjon hármas úton: gazdasági téren éles szemmel figyeljen meg minden hasznosat, a közélet terén legyünk türelmesek más polgártársainkkal szemben, a harmadik közkötelesség pedig ifjúságunk testi erejének fejlesztése és főképp ügyességének kifejtése."*[16]

Az élettől való búcsúzását még megzavarta egy disszonáns akkord. Éppen fenti nyílt levele kapcsán még választ kell adnia egy gúnyolódó cikkre: *„A Budapesti Napló keddi cikkére, mely, választóimhoz intézett nyílt levelemmel foglalkozik, következő a válaszom: Nevezett lap betegségemet gúnyolja, midőn azt állítja, hogy az új éra alatt beteg voltam, amivel rejtetten azt a gondolatot fejezi ki. hogy a nemzeti küzdelem tartama alatt félreállottam. Sajnos, még mindig beteg vagyok. Nem akarok arról szólani, hogy a lap Kristóffyék [ti. a darabont kormány különösen gyűlölt belügyminisztere] szerkesztésében jelent meg a legutóbbi időkig, de szólok arról, hogy a lap szerkesztői és munkatársai között számos a szabadkőműves, tehát' oly szövetségnek tagja, amelynek első főcélja az emberszeretet ápolása. Ha ezek közül közvetlenül vagy közvetve valaki befolyt a cikk megírásába, az ezektől a legnagyobb hipokrízis, ha pedig a cikk írója szerzője is volt annak, akkor a betegségem kigúnyolásával a leghitványabb gyávaságot követte el ellenem. Több szavam nem lesz ez ügyben, hanem az ítélethozatalt a művelt, elfogulatlan magyar társadalomra bízom."*[17]

Krasznay Ferencet felesége hiába ápolta odaadóan, hiába költött tenger pénzt, egész örökségét férje gyógyíttatására, a végzetet nem tudta feltartóztatni. Amikor az alapbetegséghez tüdőgyulladás is csatlakozott, a mindössze 43 éves férfi szervezete nem bírta tovább. 1907. február 28-án, rózsadombi otthonában elhunyt.

Temetésén, a Kerepesi úti temetőben a családtagok és a barátok mellett képviseltette magát a Függetlenségi Párt, az Ügyvédi Kamara, A Magyar Athletikai Club, a Magyar Athletikai Szövetség, a Nemzeti Kaszinó, és természetesen számosan a dunapataji választókerületből. Nagy Emil[18] országgyűlési képviselő búcsúztatta: *„Munkás tagja voltál pártunknak s hű fia voltál ennek a hazának. Nagy közgazdasági ismereteidet, széles európai látókörödet, vasszorgalmadat mindenkor hazádnak boldogulására s pártodnak dicsőségére fordítottad. Te egyike voltál azoknak, a kik elsőkül hirdették, hogy a függetlenségi politika nemcsak ideálisztikus álmok kergetésében áll, hanem a sikeres függetlenségi politika nélkülözhetetlen alapja az, hogy közgazdasági ismereteink segítségével megvessük azt az alapot, a melyen egyedül fejlődhetik tartósan a haza szabadsága. Nagy a te tragédiád Krasznay Ferenc! Mert éppen akkor hozunk*

[14] Krasznay Ferenc nyíltlevele. *Pesti Napló,* 1905. november 24. 2. o.

[15] Wekerle Sándor (1848-1921) pénzügyminiszter, Magyarország első polgári származású miniszterelnöke, ezt a pozíciót háromszor tölti be. Pénzügyminiszterként nevéhez fűződik a Monarchia valutájának aranyalapra helyezése. Első miniszterelnöksége idején vezetik be a polgári házasságot és anyakönyvezést.

[16] Krasznay Ferenc nyílt levele. *Pesti Napló,* 1906.október 9. 3. o.

[17] Krasznay Ferenc nyilatkozata. *Pesti Hírlap,* 1906. október 10. 12. o.

[18] Nagy Emil (1871-1956) ügyvéd, ekkor függetlenségi politikus, tárcaíró, igazságügy-miniszter (1923-24).

ki ide, ebbe a szomorú köztársaságba, a mikor szeretett vezérünk éppen azokat a kérdéseket vívja odaadó elszántsággal, a melyeket te oly alaposan ismertél és a melyeknek sikeréhez, tudásodból merítve, annyit reményt fűztél."[19]

Talán nem tévedünk túl nagyot, ha Krasznay egészségben éri meg a koalíció győzelmét, kormányzati szerep is várhatott volna rá. Ha nem is miniszteri (éppen Kossuth Ferenc lett a kereskedelmi miniszter), de egy államtitkári feltétlen. A Magyar Athletikai Club és az Atlétikai Szövetség részéről eredetileg dr. Gerenday György búcsúztatta volna (több újságban így is szerepelt), valójában Gerenday megbetegedése miatt Lauber Dezső[20] a MAC titkára emlékezett meg a sportolóról és a sportvezetőről. Klubjában határozatot is hoztak arcképének megfestetéséről.

Szomorú epilógusa volt Krasznay korai elmúlásának családjának elszegényedése. Az Ujság munkatársa, Vásárhelyi Gyula 1925-ben kereste fel Haris Máriát, aki ekkor már nem a Rózsadombon, hanem egy kis szoba-konyhás lakásban lakott munkanélküli fiával együtt. Kézimunkából próbált megélni, egyre reménytelenebbül. Mivel az újságírónak végül nem sikerült beszélnie a nyomorában is büszke egykori szépasszonnyal, ezért némi forráskritikával kell vennünk a tönkrejutás történetét. Abban egyetérthetünk, a vagyon fogyásához mindenképp hozzájárult a politika, hiszen egy-egy mandátumért a képviselőjelöltnek is jócskán a zsebébe kellett nyúlnia. Krasznay öt választáson indult.

Az újságíró azt is tudni vélte, hogy „[…] *a presztízsért, a pénzért, a politikáért egy fezőr bátorságával és elszántságával nagy koncepciójú üzleti vállalkozásokba kezdett. A sikerek láza és a balsikerek izgalma felperzselték az erejét és egy szép napon összeroppant Krasznay Ferenc, akit elhagyott a szerencse a pénz keresésében, aki nem volt favoritja a spekuláció villódzó, szeszélyes, kiszámíthatatlan játékának.*"[21]

Ezek szerint betegsége is összefüggésbe hozható szerencsétlen pénzügyi vállalkozásaival. Valóban találunk utalást a betegsége idegi eredetére az egykorú sajtóban. A maradék pénz felemésztették a gyógyítás költségei, hiszen az odaadó hitves a leghíresebb professzorokat hívta konzíliumra. Ezért kellett Haris Máriának az örökségét is eladnia. A Rózsadombról azonnal el kellett költözniük. Ezt követően fokozatosan morzsolódott fel a maradék kis vagyon, és költöztek egyre kisebb lakásokba. Az ifjabb Krasznaynak volt egy kisebb tőzsdeirodája, de 1924-ben ő is belebukott vállalkozásába.

„Pénz nélkül az anya, állás nélkül a fiú... Összebújva, egymást biztatva a nyomor sötétségében. Csüggedten és mégis epedő vágyakozással a szívükben. Éhesen megrezzennek minden ajtónyitásra és várják a napot, mely a Megváltást hozza. A segítséget. A meleg ételt, a téli tüzelőt, ruhát a fagy ellen. A segítséget, melynek nem szabad már soká késlekednie."[22] – zárta megrendülten cikkét Vásárhelyi Gyula.

A '30-as, '40-es évek budapesti telefonkönyveiben találtunk egy Krasznay Ferenc dr.-né cukorkaüzletét. Ha ő volt, valaki mégis segíthetett?

Fodor Tamás

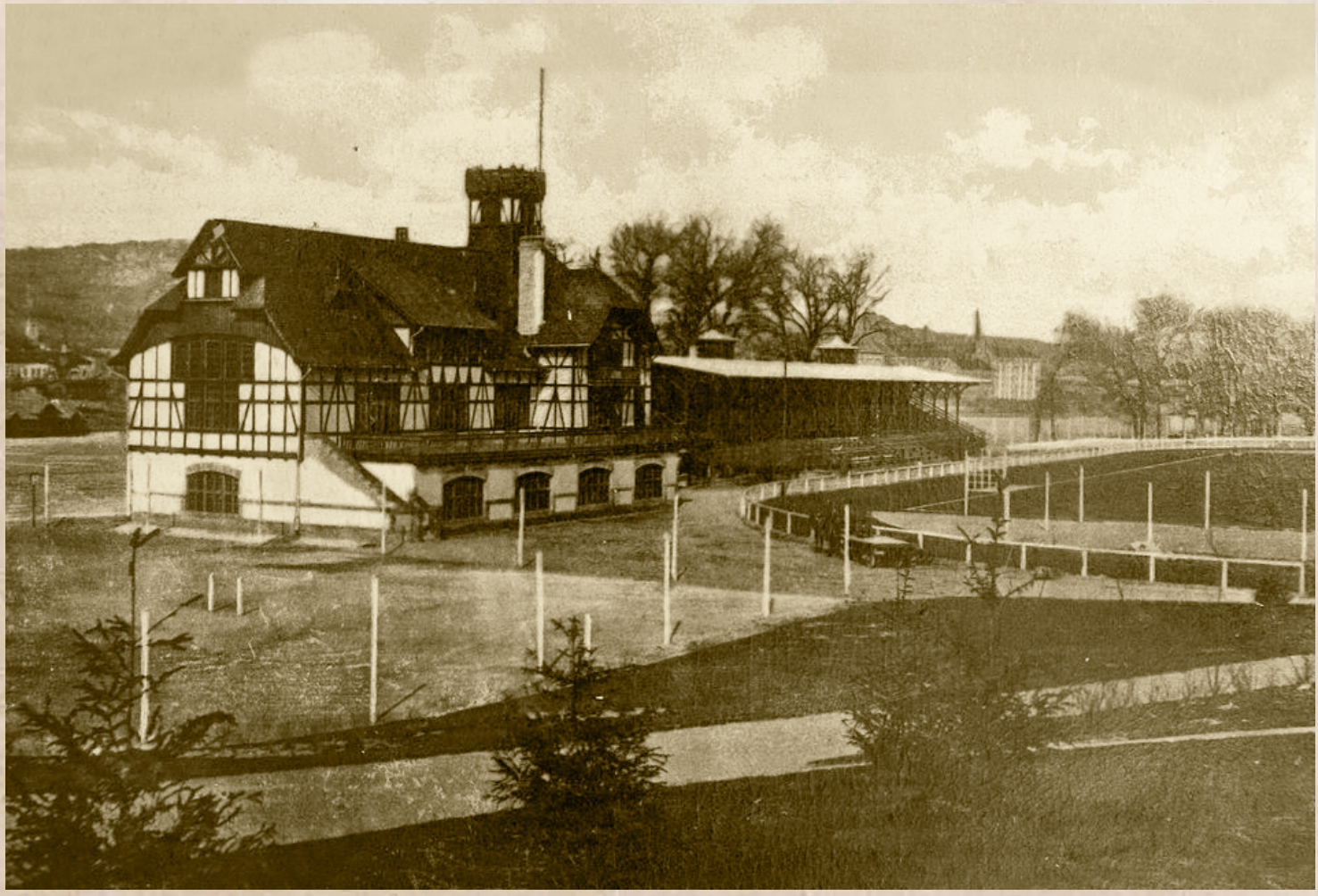

A Margitszigeti Sporttelep (Internet)

[19] Gyászrovat. *Budapesti Hírlap,* 1907. március 2. 9. o.

[20] Lauber Dezső (1879-1966) építész, sportember, több sportágban is nyer bajnoki címet, sportvezető, a MOB titkára. Az 1924. évi nyári olimpiai játékok szellemi versenyében egy stadiontervével ezüstérmet szerzett (Hajós Alfréddal közösen) úgy, hogy az első díjat nem adták ki.

[21] Vásárhelyi Gyula: Egy dúsgazdag, ünnepelt pesti szépség útja a ténytől – a nyomor sötétségéig. *Ujság,* 1925. július 21. 5. o.

[22] Uo.

A kiskőrösi népművelési bizottság működése az 1933-34-es tanévben

A vallás- és közoktatási minisztérium kiemelt feladatának tekintette az oktatás fejlesztése mellett a vidék kulturális felemelését is, ennek jegyében alakították meg a járásokban a népművelési bizottságokat. A magyar királyi vallás- és közoktatási miniszter 1930-ban kelt rendeletében kötelező feladatként írta elő a vármegyék részére a hároméves népművelési munkaprogramok összeállítását és jóváhagyásra felküldését a minisztériumba. Pest vármegye 1931. szeptember 4-én tette közzé a „Pestvármegyei Népművelés" című lap hasábjain a vármegye hároméves tervezetét. Központilag elrendelték, hogy minden évben meg kell rendezni a járásokban a népművelési napot. Ennek időpontjáról a járások népművelődési gondnokai egyeztek meg a tiszti értekezleten.

A népművelési nap központilag elvárt és támogatott műsorszámai a következők voltak: *„a járás területén lévő ének- és zenekaroknak versenyszámai. A járás területén levő községek és tanyák népművelési tanfolyamainak, előadássorozatainak legjobb szavalatai, legjobb ének- és zeneszámai. Hazafias és irredenta egyfelvonásos műkedvelői előadásai. Magyar táncok. Kiváló tehetségek munkáinak (ének-, zene-, szobrászat-, analfabéta-, elemi-, továbbképző-tanfolyamokon elért kiváló előhaladás) bemutatása. Fák ültetése. Egy ünnepi előadás tartása, amely a népművelődési nap jelentőségét, a járás községeinek évi és előző évi tevékenységi adatait, a szomszédos járás adataival összehasonlítva ismerteti; valamint a mai súlyos világválság helyes megvilágítását és az ország újjáépítésében való hazafiúi kötelességeinket tárgyalja. Végül a műsorszámok befejezése után kellő felügyelet mellett zenével egybekötött társas népünnepély rendezése."*[1]

Az éves tervet a járások népművelődési gondnokainak az adott év november 18-ig kellett beküldeniük a vármegyei Központi Iskolánkívüli Népművelődési Bizottságának. Ott összesítették a járások adatait, s továbbküldték a minisztériumba jóváhagyásra. Ha elfogadták a tervezeteket, akkor kiutalták a lebonyolításhoz szükséges összegeket.

Az 1933-as tanév úgy látszik kicsit nehezebben indult a korábbiakhoz képest. November 14-én a központi népművelési titkár levélben fordult Kiskőrös főjegyzőjéhez, amelyben kérte, hogy minél gyorsabban küldjék be a tervezetet, mert még 8 db népművelődési előadás és 3 db művészeti és kedélyképző tanfolyam tervezete nem érkezett meg a központba. Felhívta a figyelmet, hogy a beküldési határidő betartása nagyon fontos, mivel november 20-án tovább kell küldeniük az egész anyagot.[2]

A főjegyző nagyon gyorsan Szilágyi Frigyeshez, a járás népművelődési gondnokához fordult a probléma gyors megoldásának érdekében. Szilágyi Frigyes az Állami Petőfi Elemi Iskola igazgatója híres olt gyors és pontos szervező tehetségéről. A tervezet nagy része már biztosan rendelkezésére állt, de így is figyelemre méltó, hogy a kimutatás egy-két nappal a határidő lejárta előtt a hivatalos megyei szervek asztalán volt. November 24-én pedig a minisztérium is jóváhagyta a népművelési tervezetet, amelyben a következők szerepeltek:

A vásártéri állami elemi iskolában: 40 népművelési előadás, 40 műsoros délután, 40 mesedélután, 40 gyermekszórakoztató délután, 8 ünnepély (október 6. november 13. december 6. karácsony, március 15. hősök napja, madarak-fák napja, anyák napja), 1 színdarab, 50 zeneszám, 50 énekszám, 10 tanulmányi kirándulás, 1-20 órás nótatanfolyam. Thököly-úti állami elemi iskolában: 20 népművelési előadás, 20 műsoros délután, 20 mesedélután, 20 gyermekfoglalkoztató délután, 8 ünnepély, 10 tanulmányi kirándulás, 50 szavalat, 50 zeneszám, 1-20 órás nótatanfolyam. Ugyanez a tervezet a evan-

Az állami Petőfi Iskola a '30-as években (PSVK HGY)

[1] Dr. Erdélyi Lóránt alispán utasítása a vármegyék főszolgabírói számára 1933. Forrás: A kiskőrösi állami elemi iskola iratai.

[2] Pest vármegye Központi Iskolánkívüli Népművelési Bizottságának levele Kiskőrös főjegyzőjéhez. Forrás: A kiskőrösi állami elemi iskola iratai.

gélikus elemi iskolában is. Cebe-pusztán, Feketehalmon, Erdőtelken és Tabdi-pusztán 10-10 népművelési előadás, műsoros délután, mesedélután, gyermekfoglalkoztató délután, kirándulás, 40-40 ének és szavalt és 20-20 zeneszám. Még a városházát is bevonták a programba. Itt 30-30 népművelődési előadást és műsoros délutánt terveztek.

Színjátszók az állami iskolában Szilágyi Frigyes társaságában (PSVK HGY)

Fontosnak tartották, hogy az előadásokat ne csak tanítók és tanítónők tartsák meg, hanem vonják be a munkába az orvosokat, állatorvosokat, lelkészeket, esetleg a nagygazdákat is. Ennek megfelelően a kiskőrösi népművelődési előadásokat a következő személyek tartották meg: Bognár József állami tanító, Szentpétery Mária állami tanítónő, Dettrich Erzsébet állami tanítónő, Feuerstahler (Fóti) Ferenc állami tanító, Gerhard Zoltán állami tanító, Furia Ilona állami tanítónő, Huber Antal állami tanító, Kiss Béla evangélikus tanító, Kiss Jolán állami tanítónő, Koren Erzsébet állami tanítónő, Kováts Lajos állami tanító, Mendelényi János evangélikus tanító, Mendelényi Sándor polgári iskolai igazgató, Lengváry Zsigmond evangélikus tanító, Meskó György evangélikus tanító, Paulinyi Mihály állami tanító, Paulinyi Gyula állami tanító, Petrikovits Gyula állami tanító, Pokorny Vilmos állami tanító, Solti János az evangélikus iskola igazgatója, dr. Staud Lajos községi orvos, Stötzer Frigyes állami tanító, Szilágyi Frigyes az állami iskola igazgatója, Szőts Amália állami tanítónő, Váczi János evangélikus lelkész, Varga János evangélikus tanító, Zsigmond Ferenc polgári iskolai tanár, Erdélyi János kertész, Hulvey István, Dedinszky Gyula és Zsemberovszky János evangélikus lelkészek. Az előadások történelmi (II. Rákóczi Ferenc, a honfoglalás és a vezérek, Bem apó, a török hódoltság, a világháború stb.), földrajzi (a Balaton és környéke, a Hortobágy, magyar városok, a Dunántúl, Fiume stb.), irodalmi (Petőfi Sándor élete, Petőfi legszebb hazafias versei, rövid háborús elbeszélések stb.), egészségvédelemi (elsősegély nyújtás, járványos betegségek elleni védekezés az emberi test stb.), mindennapi élet (a gyümölcsfák védelme, meteorológia és időjelzés, a rádió, szülők-gyermekek, állattenyésztés, a bordóilé és alkalmazása, hol töltöd a szabadidődet? stb.), vallási (Jézus élete, Luther Márton, a Szentföld és a Biblia, az egyházi irodalom gyöngyszemei, a család és a Biblia stb.) műveltségi területet ölelték fel.

A legnagyobb sikert a nóta tanfolyam aratta, erre jelentkeztek legtöbben. Összesen 164 aktív résztvevője volt ennek a tanfolyamnak. Többségében 18 és 25 év közötti nők és férfiak jelentkeztek vegyesen. Furia Ilona, Huber Antal, Stötzer Frigyes, Mendelényi János és Kováts Lajos tartotta a tanfolyamokat, amelyek céljaként a következőt jelölték meg: *„a hazafias érzés ápolása, mélyítése, kedélyképzés, a falu népének a helyes és szép éneklésre való buzdítása, a régi magyar nóták felújítása a mostanában divatos és a magyar nép lelkétől teljesen távol álló idegen lélekből és talajból származott nótákkal szemben.”*[3]

A nótatanfolyamon a következő dalokat, nótákat tanulták: Himnusz; Szózat; Hiszekegy, Őszi Rózsa, fehér őszi rózsa; A fonóba szól a nóta; Édesanyám is volt nékem; Kondorosi csárda mellett; Cserebogár, sárga cserebogár; Édesanyám kösse fel a kendőt a fejére; Zöldre van a rácsos kapu festve; Erdő, erdő, sűrű erdő árnyékában; Kilencet ütött az óra; Megkondult a kecskeméti…; Csárdás kis kalapot veszek; Hét csillagból áll a Göncölszekere; Két babonás szép szemednek, Lekaszálták már a rétet; Csipkés a szőlő levele; Lehullott a rezgőnyárfa; Már ezután így élem a világom; Nyisd ki babám az ajtót; Nem jó mindig, minden este a kapuba; Két lánya volt a falunak; Kuruc nóta; Fecskemadár; Levél jött a kis falumból stb.

A népművelődési előadás sorozat és a tanfolyamok befejezése után beszámoló ívet kellett kitölteniük a tanfolyam vezetőinek. Ehhez hozzá kellett csatolni a tanfolyam haladási naplóját, a végzett hallgatók névsorát, a vizsgaelnöki jelentést. A vizsgaelnök általában Szilágyi Frigyes volt. Az egészet összegezni kellett, s elküldeni Pest vármegye Központi Iskolánkívüli Népművelési Bizottságának.

Bella Tibor Zoltán

Mendelényi János tanító végzőseivel 1929-ben (PSVK HGY)

[3] Mendelényi János tervezete. Forrás: A kiskőrösi állami elemi iskola iratai.

Miről írt a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?

Egy rendes sajtótermék általában rendelkezik lapszemle rovattal, ennek mintáján pedig mi is megpróbálkozunk egy múltbeli eseményeket a korabeli nyomtatott sajtón keresztül bemutató állandó fejezettel, ahol az országos és a helyi lapok hasábjain megjelent cikkek és rövidhírek is terítékre kerülnek. Érdekes megfigyelni rajtuk keresztül nemcsak az éppen aktuális témákat, eseményeket, de a korabeli nyelvezetet, vagy az elmúlt száz esztendőben alaposan megváltozott újságírást, mind a stílust, mind az etikát tekintve. Az egyes bemutatott írásokat a közérthetőség kedvéért mai nyelvre ültetjük át, illetve ahol szükséges, a végén megjegyzéssel látunk el.

„Szüretelünk. *Néhány hét még és elérkeznek a szüreti napok. Nem a régi kedélyes, vidám, magyar szüretek, amikor már kora reggel hangos nótaszótól és fehérnépek zsivajától zengett a szőlőskertek egész vidéke, hanem az a komoly gazdasági mozzanat, amely után a ridegen számító szőlőbirtokos befektetett tőkéjének és munkájának reális üzemi hasznát: az üzleti profitot akarja hordóba szűrni.*

Ma már a szőlőskertet tüskés dróttal kerítik körül, s nem azzal a nimbusszal, amelyből költőink páros és ölelkező rímekben fonták meg a borágat dicsőítő legszebb verseiket. A józan reálizmus kíméletlenül kigyomlálta a poézis legcsekélyebb hajtását a szőlőskertek földjéből. A modern géptechnika vívmányával felszerelt présházak környékén nem kívánnak már az istenek számára ‚nektárt' termelni, s a puszták homokja részére ‚lánghullámú bort', csak exportképes kereskedelmi cikket, melyet akár a Műszaki és értékesítő részvényvállalat, akár a Kecskeméthy et comp, akár pedig a hadházi Schwarcz Izsák nagy borkereskedő cégek legalábbis literenként 8-10 koronát megadnak.

Ma már a szőlőművelés nem mellék gazdasági ág, melytől a tulajdonos nem vár többet, minthogy a családban előforduló lakodalmakat ‚új borral', és a ház évi borszükségletét ellássa, hanem önálló gazdasági kultúra, mely kellő szakértelemmel kezelve gyakran több hasznot hajt, mint a százholdas tagon intenzíve folytatott mezőgazdaság, és extenzív állattenyésztés együttvéve. […] *A közelgő szüret bár sem mennyiségileg, sem minőségileg nem kecsegtet vérmes reményekkel, a világháború és a forradalmak alatt megfogyatkozott nemzeti vagyon tekintélyes szaporodását jelenti."*

/Megjelent a *Kiskőrös és Járása* című hetilap 1920. szeptember 5-i számában/

„[…] – ***Lévai Oszkárt felakasztották.*** *Kiskőrös halhatatlan emlékű vértanújának, Spang Józsefnek gyilkosát, Lévai Oszkár egykori kiskőrösi vörös városparancsnokot folyó hó 9-én délelőtt Budapesten a gyűjtőfogház udvarán felakasztották. A Peczkai József és társainak bűnügyében, mint annak idején megírtuk, 21 vádlott közül hatot; Klósz Dezsőt, Gaál Józsefet, Zombory Endrét, Nagy Kálmánt, Végh Miklóst és Lévai (Lerner) Oszkárt halálra ítélte a bíróság. Mindannyian kegyelemért folyamodtak, de a kormányzó csak Klósz Dezsőnek és Gaál Józsefnek kegyelmezett meg. A kivégzést folyó hó 9-én délelőtt hajtották végre a gyűjtőfogház udvarán. Először Zombory Endrét, azután Végh Miklóst, majd Nagy Kálmánt, utoljára pedig Lévai Oszkárt végezték ki. Lévai volt a harminchatodik, aki a kommün alatt elkövetett bűneiért életével lakolt."*

/Megjelent a *Kiskőrös és Járása* című hetilap 1920. szeptember 12-i számában/

„[…] – ***Agyonlőttek egy legényt.*** *Folyó hó 5-én délután Vékony Béniné kiskőrösi vendéglőjében Kállai István (nős) 22 éves kiskőrösi lakos tánc közben összeszólalkozott Fülöp Pál szintén idevaló lakos legénnyel. Dulakodás támadt. Elnémult a muzsika, mire Kiss János rendőrbiztos közbelépett, s az épp odaérkező rendőrjárőrrel szétválasztotta a verekedőket és Kállait eltávolította a korcsmából. Azonban alig kezdődött meg újból a félbeszakadt tánc, Kállai az utcáról a nyitott ajtón át belőtt a korcsmába, a táncoló tömeg közé. A lövés Almási (Androvic) János bócsai lakost találta, aki még aznap este a rögtön alkalmazott orvosi segély dacára meghalt a rendőrségen, ahová időközben a súlyosan sérült embert beszállították. A gyilkost nyomban letartóztatták, és másnap átkísérték a kalocsai ügyészséghez."*

/Megjelent a *Kiskőrös és Járása* című hetilap 1920. szeptember 12-i számában/

„[…] – ***Halálos kukoricafosztás.*** *Tapodi József kiskőrösi lakos tabdii tanyáján folyó hónap 4-én kukoricafosztásra gyűltek össze a környékbeli lányok és legények. Ott volt Darin Pál 21 éves czebei legény, Pagács János csengődi lakos 4-5 társával. Hangos jókedvvel, vidám nótaszó mellett folyt a munka, mint ahogyan általában történni szokott, ahol csintalan kedvű fiatal népek gyűlnek össze, akik még az életnek csak a derűsebbik oldalát ismerik. A tréfás évődésnek se vége, se hossza. Egyik legény üszögös kukoricával keni be valamelyik gyanútlan cimboráját, a másik egy alattomban elhajított kukoricacsővel fejbe kólintja. Néha talán ez a kedélyes kötekedés túlcsap a tréfa határain, de nem szokás érte megharagudni. Itt is így történt, de a végén Pagács János mégiscsak zokon vette a dolgot és összeszólalkozott Darin Pállal. Éjfél után feloszlott a társaság. Mindenki hazafelé vette az útját. Darin Pál egymagában bandukolt a czebei úton, mikor Pagács János négy társával reá támadt a gyanútlan emberre. Pagács fültövön szúrta, s mikor elvágódott, társai még fektében is botokkal ütötték a tehetetlen embert. Darin Pál másnap a szenvedett sérülésekbe belehalt. A csendőrség a gyilkos legényeket letartóztatta és átadta a bíróságnak."*

/Megjelent a *Kiskőrös és Járása* című hetilap 1920. szeptember 12-i számában/

„[…] – ***Bedőléssel fenyegető híd.*** *A kiskőrösi evangélikus temető környékén lakók – úgy látszik – alkalmasabb hely hiányában a temetőhöz vezető hozzájáró utat átkötő híd nyílásának oldalaiból termelik ki a szükséges agyagot. Ez nagyon kényelmes lehet az illetőkre nézve, de annál veszedelmesebb a híd biztonságára. Figyelmeztetjük a hatóságot, talán eszélyes dolog volna azon a helyen az agyagbányászást szigorúan megtiltani. Mert bizony nagyon könnyen megtörténhetik, hogy a meggyengült híd éppen akkor roskad össze, amikor valami gyászmenet halad rajta keresztül. Az ebből származó következményekért a felelősség mindenesetre a mulasztó hatóságot terhelné. (Beküldetett)"*

/Megjelent a *Kiskőrös és Járása* című hetilap 1920. szeptember 19-i számában/

„[…] – ***Elégetett kommunista iratok.*** *A kiskőrösi kommunista uralom utolsó emlékeit, egy kocsira való kommunista röpiratot és egyéb propaganda írásokat folyó hó 16-án égette el a hatóság egy katonai parancsnoksági kiküldött, Revaló Pál főjegyző, és a községi rendőrbiztos jelenlétében."*

/Megjelent a *Kiskőrös és Járása* című hetilap 1920. szeptember 19-i számában/

„[…] – ***A Szarvasfogadó eladása.*** *Kiskőrös község képviselőtestülete folyó hó 4-én tartott közgyűlésén foglalkozott a Szarvasfogadó értékesítésének kérdésével. Hosszasan tartó, zajos vita után két megoldási mód alakult ki. Revaló Pál előadó főjegyző javaslata, hogy a községet másfél milliós adósságaitól a vendégfogadó elidegenítése útján mentesíteni kell, és dr. Bíró Bálint képviselő ellenindítványa, amely a fogadó eladása felett napirendre térést javasol, s e helyett a vásártér értékesítését kívánja, mert ennek eladásával nemcsak a*

község terheit lehetne rendezni, hanem a vásártérnek házhelyek számára való kiosztásával egy égető szociális kérdés is megoldatnék. A vitában Bíró Bertalan, Kecskeméthy Béla, és többen vettek részt. A közgyűlés 21 szóval 6 szavazat ellenében az előadói javaslat mellett döntött, s a vendégfogadónak nyilvános árverésen leendő eladását kimondotta. Az eladás azonban még a messze jövő kérdése, mert mint halljuk, a közgyűlési kisebbség az elidegenítést elrendelő határozatot megfellebbezi."

/Megjelent a *Kiskőrös és Járása* című hetilap 1920. október 10-i számában/

„[…] – ***A kiskőrösi pénzhamisítás*** *ügyében a budapesti államrendőrség által kiküldött detektívek a nyomozást befejezték, s az előzetes letartóztatásban lévő Magyar János, Kis Béla, és Szép Béla budapesti, Vágó Ilona és Peteránsz Rozália kiskőrösi lakosokat folyó hó 6-án magukkal vitték Budapestre, s átadták a központi államügyészségnek."*

/Megjelent a *Kiskőrös és Járása* című hetilap 1920. október 24-i számában/

„[…] ***Kiskőrös község rendőrségének államosítása.*** *A legközelebb múlt hetekben előfordult gyilkosságok, és a gyakori, egymásutánban elkövetett egyszerű és betöréses lopások a közfigyelmet ráterelték rendőri intézményünk fejlesztésére, és mint parancsoló szükséget, a községi rendőrséget államosítani kívánják. Kiskőrös községnek jelenben 8 rendőre van egy rendőrbiztossal az élén. Ez a létszám egy 12.000 meghaladó község lakosságának élet és vagyonbiztonságának megvédésében éppen csekély számánál fogva képtelen, annyival is inkább, mert a tulajdonképpeni rendőri teendőkön kívül egyéb teendők végzésére is utalva van. Jelesül teljesítenie kell a szolgai teendők némely részét is, a kézbesítéseket, a postai szállításokat, s így az a négy fő, amelynek az éjjeli szolgálatot kell végeznie azon a nagy területen, ahol a község fekszik, a legjobb igyekezete dacára sem elégítheti ki azokat az igényeket, amelyek kielégítését tőle várjuk.*

A világháború során a népnevelés, azt lehet mondani teljesen szünetelt. A tanítók legnagyobb része hadbavonult, a tantermek a háború folyamán egyrészt háborús célokra el voltak foglalva, másrészt meg igen gyér látogatásnak örvendettek, mert a tanuló ifjúság gyenge ereje dacára is bevonatott a nehezebb gazdasági munka teljesítésébe is, a munkabíró, fejlett, erősebb nemnek hadban való részvétele következtében. Így történt aztán, hogy az erkölcs teljesen elvadult, a jobb érzés tökéletesen kihalt a gyermekek lelkéből, az irgalom, a kegyelem, emberszeretet kiveszett nemcsak a tanuló sereg, hanem, fájdalom, az itthon maradt felnőttek szívéből is. […] *Az egyenes útról letért ember a múltban megvetés tárgya volt, s az ilyeneket a tisztességes társadalom magából teljesen kiküszöbölte, addig ma a meg nem engedett dolgok elkövetőinek személyét nem egy esetben csak szánalmas, vagy gúnyos mosoly éri a társadalom részéről. és igen ritka esetben a megérdemelt megvetés.* […] *A sok visszaélés erélyes módon és szigorú eszközökkel való megszüntetése céljából a községi rendőrségnek államosítását vegyük foganatba, és foglalkozzunk ezen kérdéssel."*

/Megjelent a *Kiskőrösi Hírlap* című hetilap 1920. szeptember 3-i számában/

„[…] ***Személyi hír.*** *Mint örömmel értesülünk, Dr. Tepliczky Aladár érsekújvári ügyvéd, ki a bitorló cseheknek behódolni nem akarván a hűségeskü letételét megtagadta, véglegesen községünkben telepedett le, s ügyvédi irodáját dr. Safáry Gyula ügyvéd úr házában nyitotta meg.*

/Megjelent a *Kiskőrösi Hírlap* című hetilap 1920. október 10-i számában/

„[…] ***Hogy leszünk a télen?*** *Kérdezi minden ember a másiktól – fűtőanyag dolgában. Úgy látszik, sehogy se leszünk. Akinek van tüzelőanyagja – annak van, akinek nincs, annak nem is lesz, azon egyszerű okból, mert nem lehet kapni sem szenet, sem fát. A hatóságok és hivatalok is tüzelőanyag nélkül vannak még most is, és nincs kilátás rá, hogy csak némileg is el lehessen látni a hivatalokat akár fával, akár szénnel. Elég szomorú dolog, de meg fog történni, hogy minden közhivatal be lesz zárva. „Tejjel-mézzel folyó gazdag Magyarország" – hej, be szegény lettél, be koldus lettél!"*

/Megjelent a *Kiskőrösi Hírlap* című hetilap 1920. október 17-i számában/

„[…] ***A téli tanítás biztosítása*** *céljából a kiskőrösi evangélikus iskolák tantermeibe „banya kemencéket" [ti. boglyakemence] építenek. Nagyon helyes és praktikus gondolkozásra vall ez az előrelátás, mert bizony el lehetünk készülve, hogy a többi iskolákban rövidesen beáll a szénszünet. Elvégre ne nézzük most az ósdiságot, fontos most a tanítás folytonossága, s a téli hónapokban a tanítás biztosítása. Nem nevetni, csak dicsérni lehet a jó ötlet megvalósítását."*

/Megjelent a *Kiskőrösi Hírlap* című hetilap 1920. október 24-i számában/

„[…] ***Csendélet Kiskőrösön.*** *Panasz jön innen is, onnan is, hogy sok a betörés, lopás, s a fegyelem, közrend meglazult. Úgy látszik, hogy így az újborok szezonjában, mint az egész környéken, Kiskőrösön is hasonló állapotok uralkodnak. Különösen a duhajkodó legényekre sok a panasz, akik éjnek idején végig üvöltve az utcákon, megzavarják az éj néma csendjét, s legjobb álmukból zavarják fel a nyugalomra tért lakosságot."*

/Megjelent a *Kiskőrösi Hírlap* című hetilap 1920. október 24-i számában/